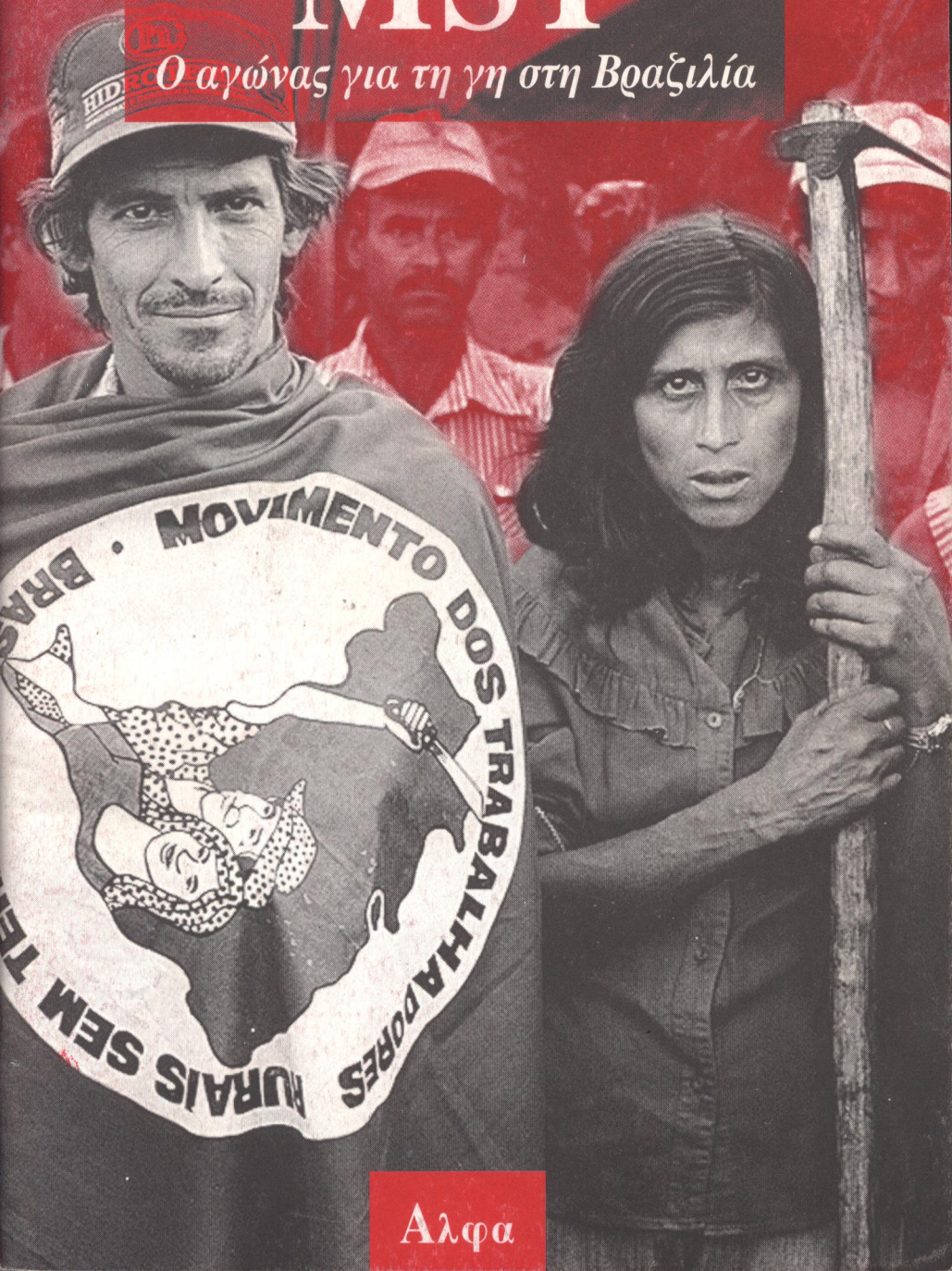

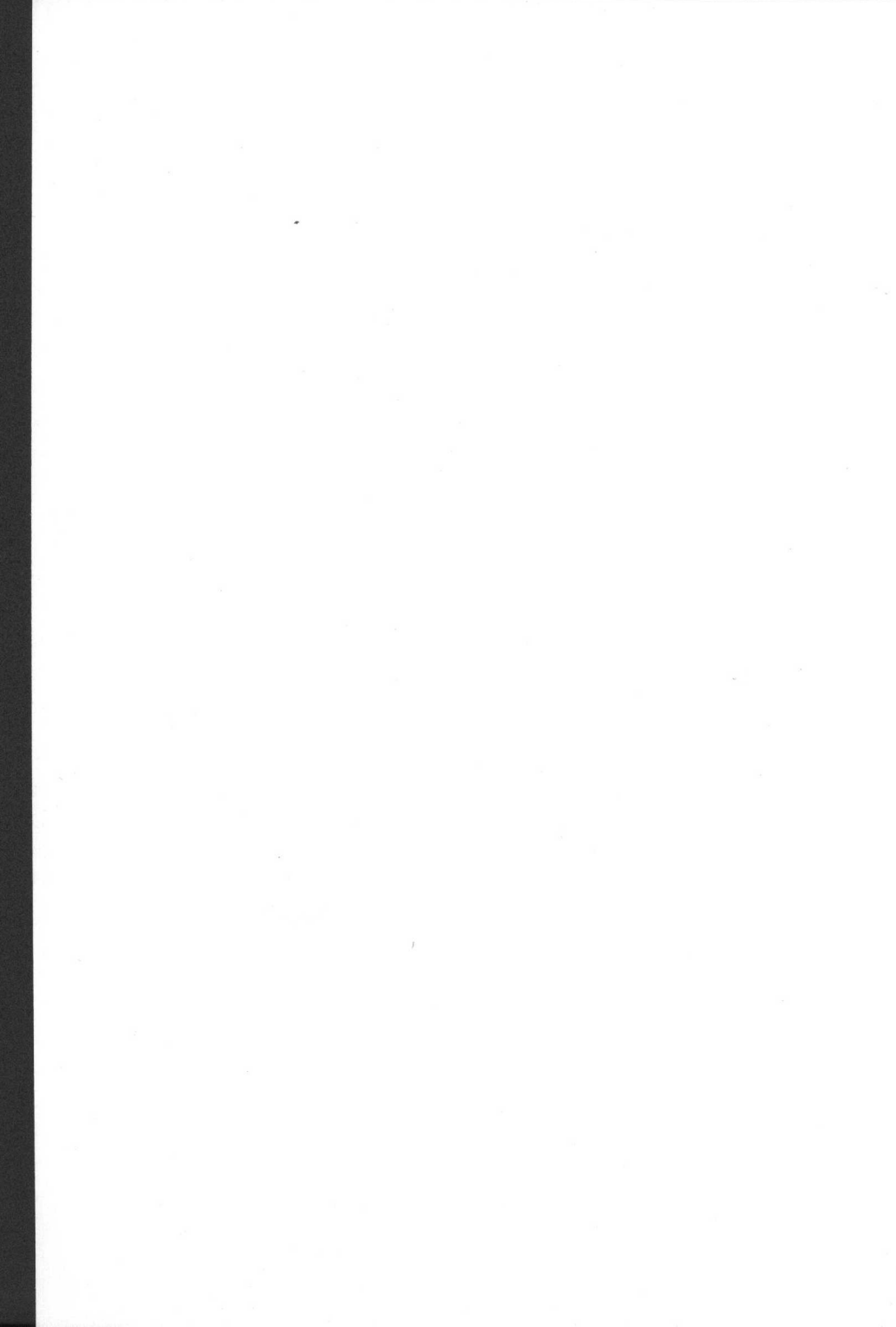
MST

Ο αγώνας για τη γη στη Βραζιλία

Αλφα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ/ I

Τίτλος ισπανικής έκδοσης: *La lucha por la terra en el Brasil*
João Pedro Stédile και Frei Sérgio

Η μετάφραση έγινε από τα ισπανικά

Πρώτη έκδοση στα ισπανικά: Εκδόσεις Fundació Pau i Solidaritat,
Via Laietana, 16
08003 Barcelona

Πρώτη έκδοση στα ελληνικά: Νοέμβρης 1997
Εκδόσεις ΑΛΦΑ
Παπαρηγοπούλου 45
Τ.Θ. 31 809
Τ.Κ. 100 35 Αθήνα

Μετάφραση:	Νίκος Νικολαΐδης
Διορθώσεις - στοιχειοθεσία:	ΑΛΦΑ Θεσσαλονίκης
Εξώφυλλο & τεχνική επιμέλεια:	ΑΛΦΑ Θεσσαλονίκης
Φύλμ:	Ίχνος/ Laser Press
Μοντάζ:	Παναγιώτης Τούμπανης
Εκτύπωση & τεχνική επιμέλεια:	Τυπογραφείο Μοϊτάζη

João Pedro Stédile και Frei Sérgio

*Ο ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΗ
ΣΤΗ ΒΡΑΖΙΛΙΑ*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΛΦΑ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	9
1. Ο αγώνας για τη γη δεν είναι κάτι καινούργιο.....	11
Ο αγώνας για τη γη από το 1850 ως το 1964	
1964: Το στρατιωτικό πραξικόπημα	
2. Η γέννηση του Κινήματος των Χωρίς Γη.....	17
Ιστορία του Κινήματος των Χωρίς Γη	
Καθοριστικοί παράγοντες για τη δημιουργία του MST	
3. Στόχοι του Κινήματος Χωρίς Γη.....	23
Τα βασικά αιτήματα	
4. Οι μορφές του αγώνα για τη γη	31
Οι πιέσεις	
Κοινωνική ανυπακοή και αντίσταση	
Κατάληψη ή εισβολή;	
Διαρκείς Καταυλισμοί	
Η εσωτερική οργάνωση των καταυλισμών	
5. Η βία στην ύπαιθρο	43
Η βία στο latifundio	
Η βία των τσιφλικάδων	
Η βία του κράτους	
Η βία των προκαταλήψεων	

6. Κατακτήσεις του αγώνα	49
Οι μόνιμες εγκαταστάσεις	
Πιστώσεις	
Η αγροτική συνεργασία	
Εκπαίδευση	
 7. Η ανάπτυξη της γεωργίας και η αγροτική μεταρρύθμιση	55
Είναι ακόμα αναγκαία η αγροτική μεταρρύθμιση;	
Ένα νέο τεχνολογικό μοντέλο	
 Παράρτημα	59

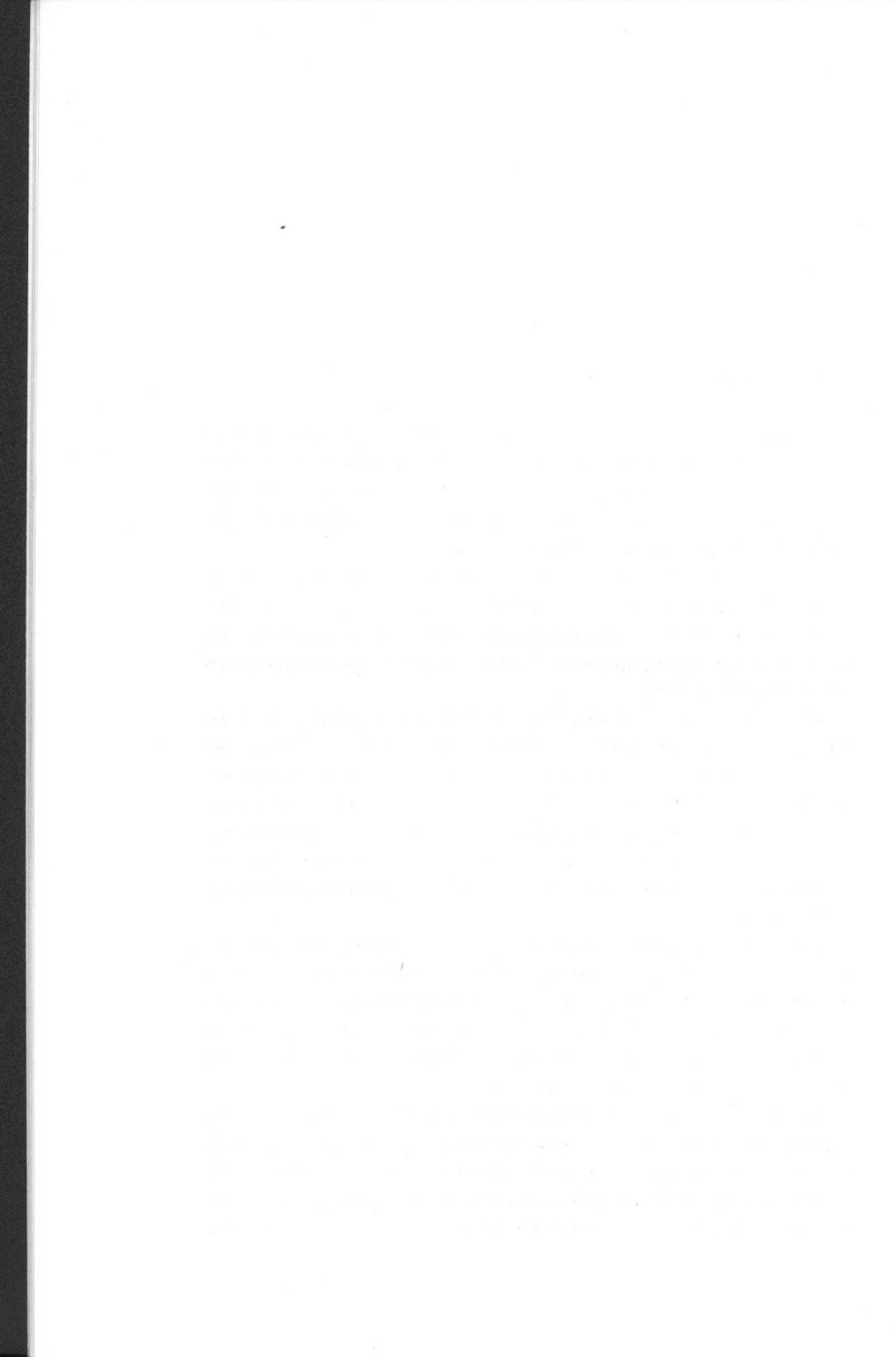
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτό το βιβλίο αποτελεί παρουσίαση του αγώνα του MST, του Κινήματος των Χωρίς Γη της Βραζιλίας, γραμμένο από δύο μέλη του, τον Joao Pedro Stedile και τον Frei Sergio. Ταυτόχρονα είναι μια παρουσίαση του αγώνα για τη γη στη χώρα, των παραμέτρων και της ιστορίας του.

Η επιλογή της μετάφρασης και της δημοσίευσης αυτού του βιβλίου στα ελληνικά, δεν σημαίνει πως το “Άλφα” υιοθετεί τις απόψεις που παρουσιάζονται από τους συγγραφείς του. Η έκδοση όμως κρίθηκε χρήσιμη, γιατί προσφέρει πληροφορίες σχετικά με ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά κινήματα της εποχής μας, τό κίνημα των “χωρίς γη” της Βραζιλίας. Σημαντικό τόσο σε ό,τι αφορά τον αριθμό των μελών του (πάνω από δύο εκατομμύρια) όσο και στην πρακτική του. Το MST, εκτός του ότι διεξάγει με αποφασιστικότητα ένα διεκδικητικό αγώνα, παράλληλα θέτει σε εφαρμογή συλλογικά οικονομικά και κοινωνικά οργανωτικά μοντέλα, ενώ συγχρόνως πραγματοποιεί μια μεγάλη προσπάθεια στον τομέα της εκπαίδευσης.

Μια τέτοια έκδοση είναι απαραίτητη για να γίνει κατανοητή η πραγματικότητα αυτού του αγώνα, να εκτιμηθούν τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία του. Είναι προφανές πως προκαλεί ενόχληση η έντονη παρουσία της “Θεολογίας της Απελευθέρωσης” (που ιστορικά κατάγεται από τη Βραζιλία), τα στοιχεία πολιτικής διαμεσολάβησης που διαφαίνονται, καθώς και οι ακαθόριστες θέσεις του MST σε ό,τι αφορά ζητήματα πολιτικής οργάνωσης. Μέρος όμως των ευθυνών μιας αντιεξουσιαστικής συλλογικότητας αντιπληροφόρησης και διαλόγου, όπως το “Άλφα”, είναι να δοθεί φωνή στους χωρίς φωνή. Εκτός αυτού, η κατανόηση της συνθετότητας ενός αγώνα νέου τύπου όπως αυτός του MST, μπορεί να χρησιμεύσει και στην κατανόηση της εποχής μας. Και φυσικά η δημοσιοποίηση του αγώνα του MST αποτελεί τμήμα της αλληλεγγύης προς τους αγωνιζόμενους αγρότες, τις κατλήψεις γης και τα συλλογικά κοινωνικά και οικονομικά εγχειρήματα που μέσα σε φοβερά αντιξοές συνθήκες δημιουργούνται σήμερα στη Βραζιλία.

1.

Ο αγώνας για τη γη δεν είναι κάτι καινούργιο

Όταν ο κόσμος βλέπει στην τηλεόραση καταλήψεις γης, συμπλοκές με την αστυνομία, κλπ, συνήθως αντιδρά με περιέργεια ή ανησυχία. Πολλοί βλέπουν μόνο μια σύγχυση που κανείς δεν μπορεί να εξηγήσει. Άλλοι πάλι σκέφτονται πως πρόκειται για ένα πρόσφατο, τοπικό πρόβλημα. Και άλλοι, αποδίδουν τα πάντα σε υποκινητές.

Στην πραγματικότητα, ο αγώνας για τη γη υπάρχει από τη μέρα που οι πορτογάλλοι πάτησαν το πόδι τους στην Βραζιλία. Η κατοχή της γης καθορίζεται από τη μορφή των κοινωνικών τάξεων και της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας στη χώρα μας. Γι' αυτό, πάντα υπήρχαν συμπλοκές σε σχέση με το ζήτημα της γης.

Μια μικρή ανακεφαλαίωση. Μέχρι το 1850, το σύνολο της γης ανήκε στη βασιλική οικογένεια της Πορτογαλλίας, που διένειμε στους φίλους της τεράστιες εκτάσεις γης με τη μορφή του "sesmarias" (δωρεές ιδιοκτησίας στην Πορτογαλλία, μεσαιωνικής προέλευσης). Όλα αυτά βέβαια αφού πρώτα κατέσφαξαν εκατομμύρια ινδιάνους, που ήταν οι αληθινοί ιδιοκτήτες της γης. Υπολογίζεται πως την εποχή της άφιξης των πορτογάλων υπήρχαν 5 εκατομμύρια ινδιάνοι, ενώ σήμερα έχουν απομείνει λιγότεροι από 250 χιλιάδες.

Την περίοδο της αποικιοκρατικής κυριαρχίας της πορτογαλλικής μοναρχίας, οι συγκρούσεις για τη γη χαρακτηρίζονταν κυρίως από τις σφαγές των ινδιάνων, τις εξεγέρσεις των μαύρων, οι οποίοι, αρνούμενοι τη σκλαβιά, καταλάμβαναν ελεύθερες εκτάσεις γης που αποκαλούνταν "Quilombos", όπου οι λευκοί και οι ιδιοκτήτες σκλάβων δεν είχαν δυνατότητα πρόσβασης ώστε να τους συλλάβουν.

Μετά το 1825, το πορτογαλλικό στέμμα άρχισε την πραγματοποίηση οργανωμένων προγραμμάτων αποικισμού με φτωχούς ευρωπαίους αγρότες: γερμανούς, ιταλούς, κλπ, που τους προσέλκυαν με την υπόσχεση απόκτησης γης στη Βραζιλία. Αυτούς τους μετανάστες καλλιεργητές τους εγκατέστησαν σε περιοχές ανεκμετάλλετες μέχρι τότε, στις νότιες και νοτιανα-

τολικές περιοχές της χώρας, πολλοί όμως αναγκάζονταν να βρουν δουλειά ως μεροκαματιάρηδες στις μεγάλες φυτείες γύρω από το São Paulo.

Το 1850 τέθηκε σε ισχύ η πρώτη νομοθεσία σχετικά με το ζήτημα της γης, ο λεγόμενος Νόμος των Γαιών. Μέσω αυτού του νόμου, το πορτογαλικό στέμμα επέτρεπε στους γαιοκτήμονες, με την καταβολή ενός αντίτιμου, την ιδιωτική κατοχή γης. Οι πλουσιότεροι μπόρεσαν όχι μόνο να νομιμοποιήσουν τις ιδιοκτησίες τους, αλλά και να αγοράσουν τεράστιες εκτάσεις, δημιουργώντας νέες μορφές οικονομικής και πολιτικής εξουσίας.

Το 1888, τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος που απαγόρευε τη δουλεία (νόμος Áurea). Ωστόσο, οι μυριάδες μαύροι δούλοι που “απελευθερώθηκαν”, δεν είχαν καμμία δυνατότητα να αποκτήσουν γη.

Ο αγώνας για τη γη από το 1850 ως το 1964

Οι ιστορικοί που μελετούν τους αγώνες για τη γη στη Βραζιλία συνήθως τους κατατάσσουν σε διάφορες φάσεις, ξεκινώντας από το 1850. Η πρώτη περίοδος, από το 1850 ως το 1940, καταγράφεται ως η εποχή των “μεσσιανικών” αγώνων. Αυτό, γιατί σε όλους αυτούς τους αγώνες υπήρχε πάντα μια κεντρική ηγετική μορφή, ένας “μεσσίας” που στήριζε την αρχηγία του στη θρησκεία. Οι πιο σημαντικοί αγώνες για τη γη σε αυτή την περίοδο ήταν το κίνημα των “Canudos” στη Bahia (1870-1897) με αρχηγό τον Antonio Conselheiro και το κίνημα “Contestado”, στην Santa Catarina (1912-1916) με αρχηγό τον καλόγερο José Maria. Και τα δύο κινήματα αποτελούνταν από χιλιάδες φτωχούς χωρικούς. Καταστάλθηκαν βίαια από τον ομοσπονδιακό στρατό. Με τους αγώνες για τη γη συνδέθηκε και το κίνημα του ιερέα Cícero, στο Ceará (1930-1940).

Ένα άλλο σημαντικό κίνημα της εποχής ήταν αυτό του Lampião (1917-1938) στη βορειανατολική Βραζιλία. Αν και πολύ ιστορικοί κατέγραψαν το κίνημα σαν ένα κοινωνικό φαινόμενο “λήσταρχων”, στην πραγματικότητα ο αγώνας είχε την αφετηρία του στο ζήτημα της γης.

Η δεύτερη περίοδος των αγώνων για τη γη στη Βραζιλία μπορεί να χαρακτηριστεί ως εποχή “ριζοσπαστικών τοπικών αγώνων”, που αναπτύχθηκαν από το 1940 ως το 1955. Αυτή την περίοδο ξέσπασαν πολλές λαϊκές εξεγέρσεις σε διάφορες πολιτείες της Βραζιλίας, με αιτίες πάντοτε προβλήματα σχετιζόμενα με το ζήτημα της γης. Στην πλειοψηφία τους, οι συμπολικές ξεκινούσαν εξαιτίας επαναχαρακτηρισμών εκτάσεων γης στις οποίες θα κατασκευάζονταν αυτοκινητόδρομοι ή θα χτίζονταν οικισμοί. Αυτές οι εκτάσεις, που τις κατείχαν από καιρό εργάτες γης χωρίς τίτλους ιδιοκτη-

σίας, άρχισαν να μπαίνουν στο στόχαστρο μεγαλοκτηματιών ή επιχειρηματιών, με αποτέλεσμα μεγάλες και βιαίες συγκρούσεις.

Από αυτή την περίοδο ξεχωρίζουν οι ακόλουθοι αγώνες με βίαιο χαρακτήρα:

- Ο αγώνας των “posseiros” του Teófilo Otoni-Minas Gerais (1945-1948).
- Η εξέγερση της Doña “Nhoca”, στο Maranhão το 1950.
- Η εξέγερση του Trombas e Formoso, στο Goiás (1952-1958).
- Η εξέγερση στο νοτιανατολικό Paranà, το 1957.
- Ο αγώνας των ενοικιαστών γης στο Santa Fè do Sul, στο São Paulo, το 1959.

Όλοι αυτοί οι αγώνες ήταν συνέπεια του τεράστιου αριθμού ακτημόνων εργατών γης που υπήρχε ήδη στη χώρα, ενώ παράλληλα αχανείς εκτάσεις γης παρέμεναν ακαλλιέργητες. Η απληστία των γαιοκτημόνων προκάλούσε αντιπαραθέσεις με τους μεροκαματιάρηδες και τους “posseiros”, που αντιδρούσαν με το όπλο στο χέρι.

Όλοι αυτοί οι αγώνες, αν και τοπικοί, είχαν χαρακτήρα μαζικό. Συμμετείχαν χιλιάδες άτομα και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στο Maranhão και στο Paranà, απέκτησαν τέτοια έκταση ώστε οι αγρότες κατέλαβαν πόλεις και εγκαθίδρυσαν παράλληλες εξουσίες.

Η τρίτη φάση των αγώνων για τη γη είναι η περίοδος από το 1950 ως το 1964, οπότε δημιουργήθηκαν “οργανωμένα αγροτικά κινήματα”. Είναι η εποχή που αναπτύχθηκαν τρεις μεγάλες αγροτικές οργανώσεις που αγωνίζονταν για τη γη και την αγροτική μεταρρύθμιση:

Οι ULTABS (Ενώσεις Εργατών Γης της Βραζιλίας), ένα είδος ένωσης εργατών γης στο επίπεδο των δήμων, των πολιτειών και στο σύνολο της χώρας, κάτω από την επιρροή του Κομμουνιστικού Κόμματος της Βραζιλίας (PCB). Η μεγαλύτερη ανάπτυξη τους σημειώθηκε στις πολιτείες του São Paulo, του Paranà και του Río de Janeiro.

Οι Αγροτικές Λίγκες, που γεννήθηκαν στον αγώνα των “ingenios”, το 1954, και ήταν το πιο ριζοσπαστικό και μαζικό κίνημα του αγώνα για την αγροτική μεταρρύθμιση. Οργανώθηκαν κυρίως στο βορειοανατολικό τμήμα της χώρας, με την πολιτικοϊδεολογική επιρροή διαφόρων ομάδων και κομμάτων της αριστεράς και ξεχώρισαν με την επίδραση που είχαν στην εκλογή του κυβερνήτη Miguel Arraes στο Pernambuco και για τις συνεχείς πιέσεις που ασκούσαν στην κυβέρνηση του Goulart, με στόχο την εφαρμογή ενός νόμου για την αγροτική μεταρρύθμιση.

Τέλος, μια οργάνωση με μικρότερη εμβέλεια, που αναπτύχθηκε στην πολιτεία Rio Grande do Sul, ήταν το MASTER (Κίνημα των Καλλιεργητών Χωρίς Γη) που κάτω από την επιρροή του PTB (Αγροτικού Κόμματος Βραζιλίας) του, τότε κυβερνήτη της πολιτείας, Leonel Brizola πραγματοποίησε αγροτικές κινητοποιήσεις και καταλήψεις γης που οδήγησαν την κυβέρνηση στην απαλλοτρίωση κτημάτων γαιοκτημόνων.

1964: Το στρατιωτικό πραξικόπημα

Το Μάρτη του 1964, με στρατιωτικό πραξικόπημα, εγκαθιδρύθηκε μια κυβέρνηση που κατέστειλε βίαια όλα τα αγροτικά κινήματα με την πρόφαση της κομμουνιστικής απειλής. Οι πιο γνωστοί αγροτικοί ηγέτες συνελή-

φθησαν, πολλοί αναγκάστηκαν να αυτοεξοριστούν και εκατοντάδες δολοφονήθηκαν. Στη Βραζιλία επικράτησε κλίμα τρόμου. Ακόμα και μια απλή αναφορά στην αγροτική μεταρρύθμιση ήταν αιτία φυλάκισης. Η πολιτική ιστορία της χώρας χαρακτηρίστηκε από τη βία των γαιοκτημόνων που εξεπολύθηκε, κάτω από την κάλυψη των στρατιωτικών, ενάντια στους αγρότες που ήταν οργανωμένοι σε συνδικάτα, λίγες ή το MASTER.

Η καταστολή ήταν τέτοιας έκτασης, ώστε οι τρεις οργανώσεις διαλύθηκαν. Εξαφανίστηκαν. Μερικά συνδικάτα εργατών γης προσπάθησαν να αντισταθούν, τελικά όμως άλλαξαν τις δραστηριότητές τους, αποκτώντας χαρακτηριστικά δημοσίων υπηρεσιών. Αυτή η κατάσταση χειροτέρεψε όταν, το 1971, ο στρατηγός Médici δημιούργησε το FUNRURAL, ένα πρόγραμμα κοινωνικής πρόνοιας για την ύπαιθρο, που μετέφερε τις γραφειοκρατικές λειτουργίες του στα συνδικάτα, σε τέτοιο βαθμό, ώστε πολλά από αυτά λειτουργούσαν ως υποκαταστήματα του FUNRURAL.

Η δεκαετία του '60 τελείωσε με την επικράτηση της "ησυχίας" στην ύπαιθρο. Μια ησυχία νεκροταφείου. Χιλιάδες εργάτες γης στο Βορρά και το Νότο, που πριν ονειρεύονταν την αγροτική μεταρρύθμιση και οργανώνονταν σε κοινωνικά κινήματα για να την πετύχουν, είδαν τα όνειρά τους να συντρίβονται από τη μπότα των στρατιωτικών.

Ήταν η εποχή των ατομικών λύσεων. Στην αρχή επιχειρήθηκε ο αποικισμός της περιοχής του Αμαζονίου, κάτω από την επίδραση της κυβερνητικής προπαγάνδας, που υποσχόταν άφθονες εκτάσεις γης στις περιοχές γύρω από τους μεγάλους αυτοκινητοδρόμους της περιοχής, την Transamazônica, τους αυτοκινητοδρόμους Cuiabá-Santarém και Cuiabá-Porto Velho.

Χιλιάδες οικογένειες μετανάστευσαν στην Αμαζονία στις αρχές τις δεκαετίας του '70. Αμέσως όμως εμφανίστηκαν προβλήματα. Έλλειψη μέσων παραγωγής, δρόμων, κοινωνικών υπηρεσιών. Οι άποικοι εγκαταλείφθηκαν στην μοίρα τους. Παράλληλα, γαιοκτήμονες και επιχειρηματίες του Νότου, υποκινημένοι από ενέργειες της κυβέρνησης (όπως η δυνατότητα αποφυγής φόρων με την αξιοποίηση της Αμαζονίας), άρχισαν να αγοράζουν μαζικά γη στην περιοχή. Πολλές από τις εκτάσεις που αγοράστηκαν από τις μεγάλες επιχειρήσεις ήταν αυτές στις οποίες είχαν εγκατασταθεί οι άποικοι, οι "posseiros", η πλειοψηφία των οποίων δεν είχαν τίτλους ιδιοκτησίας των περιοχών στις οποίες ζούσαν και δούλευαν επί χρόνια.

Γεννήθηκε τότε ένα νέο είδος αγώνα για τη γη, ο αγώνας των "posseiros" ενάντια στους γαιοκτήμονες και τις επιχειρήσεις που ήθελαν να

τους διώξουν από τη γη τους. Οι συμπλοκές πολλαπλασιάστηκαν, συχνά υπήρχαν νεκροί, εμπερησμοί καλλιεργειών και κατοικιών. Οι “posseiros” ήταν απελπισμένοι. Υπερασπίζονταν τον εαυτό τους όπως μπορούσαν, συνήθως ατομικά ή σε μικρές ομάδες, αφού οι γεωγραφικές συνθήκες είχαν αναγκάσει τον πληθυσμό να ζει σε διάσπαρτες και απομακρυσμένες μικρές εγκαταστάσεις. Η χώρα ζούσε κάτω από μια στρατιωτική δικτατορία, με αυστηρή λογοκρισία και απαγόρευση της δράσης των οργανώσεων. Εκείνη την εποχή ξεχώρισε με τη δράση της η καθολική εκκλησία, που υπερασπίστηκε τους “posseiros”. Το 1975 δημιουργήθηκε η Επισκοπική Επιτροπή για τη Γη (CPT).

2.

Η γέννηση του Κινήματος των Χωρίς Γη

Πριν την περιγραφή της γέννησης του Κινήματος των Χωρίς Γη, ας διευκρινιστεί ποιοι είναι οι “χωρίς γη”. Οποιοσδήποτε δεν είναι ιδιοκτήτης γης μπαίνει σε αυτή την κατηγορία; Στην πράξη, η έκφραση “οι χωρίς γη” είναι ένα λαϊκός τρόπος περιγραφής του κοινωνικού στρώματος που οι κοινωνιολόγοι αποκαλούν εργάτες γης, αφού δουλεύουν σε γη που δεν τους ανήκει. Αυτό το κοινωνικό στρώμα χωρίζεται σε διάφορες κατηγορίες, ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχουν στην παραγωγή:

Οι “*aparceros*”, (“συνεταίροι”) είναι οι καλλιεργητές που με την οικογένειά τους δουλεύουν σε γη που νοικιάζουν από άλλους. Οι “*aparceros*” βάζουν τη δουλειά τους, τα εργαλεία και μερικές φορές και τους σπόρους, που άλλες φορές τους δίνει ο ιδιοκτήτης της γης. Μετά τη σοδειά μοιράζονται με τους ιδιοκτήτες την παραγωγή. Όταν την μοιράζουν στα δύο, λέγονται “*medieros*”. Πολλές φορές οι “*aparceros*” ξεκινούν δίνοντας το 30% της παραγωγής στον ιδιοκτήτη, ποσοστό που στη συνέχεια αυξάνεται. Η πληρωμή γίνεται πάντα σε ποσοστό επί του προϊόντος που παράχθηκε. Οι διακανονισμοί έχουν διάφορες μορφές.

Οι “*arrendatarios*” (“νοικάρηδες”) είναι οι καλλιεργητές που με την οικογένειά τους δουλεύουν σε γη που νοικιάζουν από άλλους σε μια προσυμφωνημένη τιμή. Η πληρωμή μπορεί να είναι σε χρήματα, σε προϊόντα ή σε συνδυασμό, ανεξάρτητα από το ύψος της παραγωγής που τελικά θα υπάρξει. Υπάρχουν μεγαλοενοικιαστές, που νοικιάζουν μεγάλες εκτάσεις γης και τις καλλιεργούν με μηχανικά μέσα. Αυτοί αποκαλούνται “καπιταλιστές-ενοικιαστές” και δεν θεωρούνται τμήμα των “χωρίς γη”.

Οι “*posseiros*” είναι οι καλλιεργητές που με την οικογένειά τους δουλεύουν σε μια έκταση γης σαν να ήταν δική τους, χωρίς όμως να έχουν τίτλους ιδιοκτησίας. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η γη ανήκει στο κράτος, μπορεί όμως, χωρίς οι “*posseiros*” να το γνωρίζουν, να ανήκει σε γαιοκτήμονες. Οι περισσότεροι “*posseiros*” βρίσκονται στις βόρειες, αγροτικές περιοχές της χώρας.

Οι **μεροκαματιάρες της υπαίθρου** είναι όσοι καλλιεργητές δεν δουλεύουν για λογαριασμό τους, αλλά πουλούν την εργατική τους δύναμη σε κάποιο γαιοκτήμονα. Υπάρχει μεγάλος αριθμός *arrendatarios*, *aparceros* και μικροϊδιοκτητών γης που για να επιβιώσουν αναγκάζονται ορισμένες εποχές του χρόνου να δουλεύουν ως μεροκαματιάρες. Σύμφωνα με μελέτες, το 60% των μεροκαματιάρων της υπαίθρου επιθυμούν δική τους γη και αγωνίζονται για την αγροτική μεταρρύθμιση.

Οι **μικροκαλλιεργητές** είναι οι καλλιεργητές που με την οικογένειά τους δουλεύουν σε μια μικρή έκταση γης, μικρότερη από 5 εκτάρια, που δεν επαρκεί για την επιβίωσή τους. Χρειάζονται περισσότερη γη και γι' αυτό θεωρούνται τμήμα των "χωρίς γη".

Τα **παιδιά των μικροκαλλιεργητών**. Μπορεί να κατέχουν μέχρι και 50 εκτάρια γης,, αλλά όταν φτιάχνουν νέες οικογένειες δεν έχουν τα μέσα για να διατηρηθούν στην κατηγορία των μικροκαλλιεργητών και περνούν στην κατηγορία των "χωρίς γη".

Αθροίζοντας όλες αυτές τις κοινωνικές ομάδες που συνθέτουν τους

“χωρίς γη”, έχουμε, σύμφωνα με στοιχεία του IGBE (Βραζιλιάνικου Ινστιτούτου Γεωγραφίας και Στατιστικής), ένα σύνολο 4,8 εκατομμυρίων οικογενειών εργατών γης, τους “Χωρίς Γη”.

Ιστορία του Κινήματος των Χωρίς Γη

Η ιστορία του Κινήματος των Χωρίς Γη δεν έχει συγκεκριμένη ημερομηνία έναρξης. Πρόκειται για ένα κοινωνικό κίνημα που αγκαλιάζει χιλιάδες εργάτες γης και ξεκίνησε με διάφορους τρόπους, από διάφορους τόπους. Η γέννησή του ήταν αποτέλεσμα διαφόρων γεγονότων που συνέβησαν μετά το 1978.

Από εκείνη τη χρονία ξεκίνησαν αγώνες καλλιεργητών γης σε διάφορες πολιτείες. Καλλιεργητές που συγκεντρώνονταν, συζητούσαν τα προβλήματά τους και οργανώνονταν ώστε με συλλογικό τρόπο να καταλάβουν εκτάσεις γης. Εμφανίστηκαν πολλές καταλήψεις γης, σε διαφορετικές περιοχές. Από τις πιο γνωστές είναι αυτές του Rio Grande do Sul, όπου οι πρώτες καταλήψεις έγιναν όταν εκατό οικογένειες κατέλαβαν το κτήμα Maceli, στην Ronda Alta, και στη συνέχεια 240 άλλες οικογένειες κατέλαβαν το κτήμα Brillhante. Η πλειοψηφία αυτών των οικογενειών προέρχονταν από μια άλλη σύγκρουση για τη γη, όταν 1400 οικογένειες ινδιάνων Kaingag που ζούσαν ως posseiros εκδιώχθηκαν από τη γη τους στο Nonoai. Κάποιοι από αυτούς πήγαν στο Mato Grosso, άλλοι πήγαν στις πόλεις και οι υπόλοιποι αποφάσισαν να αγωνιστούν για τη γη στο Rio Grande do Sul.

Στη Santa Catarina, η πρώτη κατάληψη έγινε στο δήμο Campo Erè, στο κτήμα Burro Branco. Στην πολιτεία São Paulo υπήρξε μια συμπλοκή στο κτήμα Primavera, στο δήμο Andradina, που καταλήφθηκε από 300 οικογένειες. Συμπλοκές υπήρξαν και στο Mato Grosso do Sul, όπου οι γαιοκτήμονες προσπάθησαν να εκδιώξουν εκατοντάδες οικογένειες που παλιότερα ζούσαν ως aparceros και είχαν αρχίσει να καταλαμβάνουν εκτάσεις γης.

Στο Paraná, η αρχή των αγώνων για τη γη έγινε όταν η κατασκευή του υδροηλεκτρικού φράγματος του Itaipu σκέπασε με νερό τα κτήματα 10.000 οικογενειών στην περιοχή των συνόρων με την Παραγουάη. Η εταιρεία πρότεινε χρηματικές αποζημιώσεις. Αρκετοί δέχθηκαν, οι περισσότεροι όμως απαίτησαν να τους δοθούν νέες εκτάσεις γης στην πολιτεία Paraná, καθώς και μεγαλύτερες αποζημιώσεις για τις εργασίες τους στις περιοχές που πλημμύρισαν, συγκροτώντας ένα κίνημα για “Δίκαια Γη”.

Σε άλλες πολιτείες, όπως στην Bahia, το Rio de Janeiro, το Goiás, έγιναν επίσης καταλήψεις γης από οικογένειες που οργανώθηκαν γι' αυτό τον

σκοπό, συγκεντρώνοντας εκατοντάδες άτομα.

Όλοι αυτοί οι αγώνες ήταν νικηφόροι και η γη που καταλήφθηκε κρατήθηκε. Ήταν, παρόλα αυτά, απομονωμένες πρωτοβουλίες. Δεν υπήρχε καμία επαφή μεταξύ των διάφορων καταλήψεων. Μετά το 1981, άρχισαν να πραγματοποιούνται συναντήσεις ανάμεσα σε ηγετικές μορφές διαφόρων τοπικών αγώνων. Αυτές οι συναντήσεις υποστηριζόνταν από την Επισκοπική Επιτροπή για τη Γη. Ορισμένες συναντήσεις γίνονταν σε επίπεδο πολιτείας, άλλες σε περιφερειακό και, τελικά, ως αποτέλεσμα της διάρθρωσης των διαφόρων αγώνων, το Γενάρη του 1984, στο Cascavel της πολιτείας Parana, πραγματοποιήθηκε το 1^ο Πανεθνικό Συνέδριο των Χωρίς Γη.

Αυτή η συνάντηση αποτέλεσε την αφετηρία της οργάνωσης σε εθνικό επίπεδο ενός κινήματος των χωρικών χωρίς γη, που θα συγκροτούνταν γύρω από τον αγώνα για τη γη και την αγροτική μεταρρύθμιση. Έτσι γεννήθηκε το Κίνημα Χωρίς Γη, ως μια διασύνδεση διαφόρων τοπικών κινήματων. Ήταν τότε που πήρε και το όνομα Κίνημα των Εργατών Υπαίθρου Χωρίς Γη.

Η χρήση του όρου “εργάτες γης” δίνει το χαρακτήρα ενός κινήματος καλλιεργητών, ανθρώπων που δουλεύουν στην καλλιέργεια της γης. Χωρίς αμφιβολία συνεχίζει να υπάρχει μεγάλη σύγχυση στον τύπο, την τηλε-

όραση και την κοινωνία γενικότερα, ειδικά στις πόλεις, σχετικά με το κίνημα των εργατών υπαίθρου χωρίς γη που καταλαμβάνουν γη για να τη δουλέψουν και το κίνημα χωρίς γη των πόλεων, που καταλαμβάνουν εκτάσεις για να χτίσουν σπίτια. Το κίνημα χωρίς γη των πόλεων είναι ένα λαϊκό κίνημα για την κατοικία και σε πολλές περιοχές αποκαλείται ήδη με την σωστότερη ονομασία Κίνημα των Χωρίς Στέγη. Το Κίνημα των Χωρίς Γη είναι μια σύντομη ονομασία του Κινήματος των Εργατών Υπαίθρου Χωρίς Γη.

Μετά την ίδρυσή του, το 1984, το MST, αναπτύχθηκε σε διάφορες πολιτείες, πραγματοποιώντας το 1^ο Εθνικό Συνέδριο των Χωρίς Γη, στην Curitiba της πολιτείας Paraná το 1985 και το 2^ο Εθνικό Συνέδριο το 1990, στη Brasília. Το MST είναι οργανωμένο σε 19 πολιτείες, κύρια στο νότιο και το βορειοανατολικό τμήμα της χώρας, όπου βρίσκεται και ο μεγαλύτερος αριθμός εργατών υπαίθρου χωρίς γη. Πάνω από το 65% των χωρίς γη ζουν σε αυτές τις περιοχές.

Καθοριστικοί παράγοντες για τη δημιουργία του MST

Αναλύοντας τις ιστορικές συνθήκες στις οποίες γεννήθηκε και αναπτύχθηκε το MST, παρατηρούμε πως η οργάνωσή του καθορίστηκε από διάφορους παράγοντες της βραζιλιάνικης πραγματικότητας.

Αρχικά, παράγοντες οικονομικής φύσης. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 υπήρξε μια μεγάλη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας της γης και μια αύξηση της χρήσης μηχανικών μέσων στην καλλιέργεια. Έτσι, πολλές φυτείες που πρώτα χρησιμοποιούσαν εργατικά χέρια, *aparceros* ή *arrendatarios*, τους αντικατέστησαν με μηχανήματα. Αυτοί οι εργάτες εκδιώχθηκαν. Παράλληλα, η επιβολή μονοκαλλιεργειών σόγιας και βαμβακιού που προοριζόνταν για εξαγωγές και η μείωση κλασσικών καλλιεργειών, όπως του καφέ καθώς και η επιβολή του προγράμματος Proalcool, όξυναν το πρόβλημα της απασχόλησης στις φυτείες.

Ένα δεύτερο σημείο ήταν οι κοινωνικοί παράγοντες. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70, οι εργάτες γης που αποκλείονταν από τις καλλιέργειες αναζητούσαν βασικά δύο διεξόδους: τη μετανάστευση στις περιοχές του Αμαζονίου ή στις πόλεις. Όταν η μετανάστευση στην Αμαζονία αποδείχθηκε αδιέξοδη, χιλιάδες εργάτες επέστρεψαν, αποθαρρύνοντας πολλούς άλλους. Ο εποικισμός απέτυχε. Η αναζήτηση εργασίας στις πόλεις πέτυχε επίσης, αφού το λεγόμενο "βραζιλιάνικο θαύμα" της βιομηχανοποίησης εξαντλήθηκε, γεννώντας με τη σειρά του επιπλέον ανεργία.

Υπήρχαν επίσης πολιτικοί παράγοντες. Όπως η δουλειά της Επισκοπικής Επιτροπής για τη Γη, που βοήθησε στη συνειδητοποίηση των αγροτών σχετικά με τα δικαιώματά τους για τη γη, ξυπνώντας τους ένα όραμα για την πραγματικότητα, πολύ διαφορετικό από το υποταγμένο και κομπορμιστικό που προωθούσε η παραδοσιακή εκκλησία. Αυτή η δουλειά είχε μια τεράστια επίδραση στην κατανόηση από πλευράς των αγροτών της αναγκαιότητας για οργάνωση.

Άλλος παράγοντας ήταν η εμφάνιση ενός νέου συνδικαλισμού. Το συνδικάτο, στο παρελθόν, ήταν συνώνυμο του Funfural. Με τις απεργίες στην ABC και την εμφάνιση ενός μαχητικού συνδικαλισμού στις πόλεις, υπήρξε αλλαγή και στην ύπαιθρο, όπου τα συνδικάτα της υπαίθρου έγιναν πιο μαχητικά, αγωνιστικά, και άρχισαν να στηρίζουν τον αγώνα για τη γη.

Τέλος, η αρχή του εκδημοκρατισμού και η πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας, κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Figueiredo, έδωσε τις δυνατότητες στους αγρότες χωρίς γη να οργανωθούν σε συνδικάτα και ως κίνημα, σταματώντας να φοβούνται την καταστολή. Η διεύρυνση των δημοκρατικών ελευθεριών επέτρεψε τη διεύρυνση και τη δημιουργία νέων κοινωνικών οργανωτικών μορφών, που προηγουμένως ήταν παράνομες και διώκονταν. Το σύνολο αυτών των παραγόντων επέτρεψε την ανάπτυξη ενός δυνατού κοινωνικού κινήματος των αγροτών χωρίς γη, του MST.

3.

Στόχοι του Κινήματος Χωρίς Γη

Το Κίνημα των Εργατών Υπαίθρου Χωρίς Γη έχει ως αρχές του, διατυπωμένους στο ιδρυτικό του συνέδριο, τρεις στόχους για τους οποίους αγωνίζεται: τη γη, την αγροτική μεταρρύθμιση και μια πιο δίκαιη κοινωνία.

Ο στόχος του αγώνα για τη γη επιδιώκει να απαντήσει στις οικονομικές αναγκαιότητες επιβίωσης κάθε οικογένειας χωρίς γη. Οι “χωρίς γη” προσβλέπουν στη γη ως μια δυνατότητα εργασίας. Ως μια εγγύηση επιβίωσης γι’ αυτούς και τα παιδιά τους. Δεν στοχεύουν στον πλούτο ούτε στην εκμετάλλευση, ούτε έχουν πρόθεση να πουλήσουν αργότερα τη γη ή να τη διατηρήσουν ως μέσο συγκέντρωσης κεφαλαίου.

Με αυτή την έννοια, η γη είναι ένας τρόπος οικονομικής επιβίωσης, έχει χαρακτήρα αγώνα συνεταιριστικού, συνδικαλιστικού. Όπως οι βιομηχανικοί εργάτες, που όταν αγωνίζονται για καλύτερους μισθούς, αγωνίζονται για βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους.

Επομένως, ο πρώτος στόχος του κινήματος είναι η επίλυση του οικονομικού προβλήματος, του προβλήματος επιβίωσης χιλιάδων οικογενειών καλλιεργητών που βρίσκονται χωρίς προοπτικές εργασίας και θέλουν να συνεχίσουν να δουλεύουν τη γη.

Ο δεύτερος στόχος, η αγροτική μεταρρύθμιση, είναι ευρύτερος. Ως αγροτική μεταρρύθμιση εννοούνται μια σειρά από μέτρα που πρέπει να ληφθούν από την κυβέρνηση ώστε να αλλάξει η δομή της ιδιοκτησίας της γης στην χώρα και να υπάρχει γη για όλους τους αγρότες που θέλουν να δουλέψουν. Επιπλέον, περιλαμβάνονται συμπληρωματικές ρυθμίσεις της αγροτικής πολιτικής, όπως δάνεια, διαμόρφωση τιμών, τεχνική βοήθεια, αγροτική ασφάλιση, κ.α., ώστε να εξασφαλισθεί η βιωσιμότητα της μικρής παραγωγής. Επομένως, ο αγώνας για αγροτική μεταρρύθμιση είναι αγώνας για πολλές αλλαγές στη βραζιλιάνικη γεωργία που θα αφορούν με άμεσο τρόπο όλους τους εργάτες γης και την επίλυση των προβλημάτων τους και όχι μόνο εκείνους που σήμερα αγωνίζονται. Πρόκειται για έναν ευρύτερο κοινωνικό στόχο που δεν αφορά μόνο τους “χωρίς γη”, αλλά όλους τους εργά-

τες γης, μα και τους βιομηχανικούς εργάτες, για λόγους που θα δούμε στη συνέχεια.

Ο τρίτος στόχος του Κινήματος Χωρίς Γη είναι ο αγώνας για μια πιο δίκαιη κοινωνία. Μια κοινωνία χωρίς εκμεταλλευτές ή εκμεταλλευόμενους, όπως λέει στην ιδρυτική του διακήρυξη. Αυτός ο στόχος έχει χαρακτήρα πολιτικό και επομένως σχετίζεται με την οργάνωση της κοινωνίας και την πολιτική εξουσία. Πώς μπορεί ένα κίνημα αγροτών χωρίς γη να περιλαμβάνει έναν πολιτικό στόχο στις επιδιώξεις του; Η απάντηση είναι απλή. Η εφαρμογή μιας εκτεταμένης αγροτικής μεταρρύθμισης, που θα αλλάξει πραγματικά την δομή της ιδιοκτησίας της γης και τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένη η παραγωγή, απαιτεί μια αλλαγή στην πολιτική εξουσία, με σημαντικές κοινωνικές αλλαγές. Η αγροτική μεταρρύθμιση εξαρτάται από την πολιτική βούληση και τη δύναμη της κυβέρνησης. Μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο από μια κυβέρνηση που θα αναγνωρίζει ξεκάθαρα τα συμφέροντα των λαϊκών τάξεων, ειδικά των εργατών στις πόλεις και την ύπαιθρο.

Με αυτή την έννοια, ο αγώνας για την αγροτική μεταρρύθμιση στην Βραζιλία, είναι και αγώνας για κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές στην χώρα.

Με βάση τους τρεις στόχους του Κινήματος Χωρίς Γη, μπορεί να γίνει αντιληπτό και το ίδιο το κίνημα. Πολλοί μελετητές και δημοσιογράφοι ρωτάνε συχνά: τελικά, ποιος είναι ο χαρακτήρας του Κινήματος Χωρίς Γη; Είναι τμήμα του συνδικαλιστικού κινήματος; Είναι ένα συγκαλυμμένο αγροτικό κόμμα, αφού αγωνίζεται για κοινωνικές αλλαγές; Η απάντηση έρχεται από τον αυτοπροσδιορισμό του MST. Το MST θεωρεί τον εαυτό του ένα μαζικό κοινωνικό κίνημα με κύρια κοινωνική βάση τους αγρότες χωρίς γη, που ταυτόχρονα έχει χαρακτήρα συνδικαλιστικό (γιατί ο αγώνας για τη γη σημαίνει αγώνα για την επίλυση του οικονομικού προβλήματος των οικογενειών), λαϊκό (γιατί είναι ευρύ, συμμετέχουν διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες και αγωνίζεται επίσης για λαϊκά αιτήματα, ειδικά στις μόνιμες εγκαταστάσεις) και πολιτικό (όχι με την έννοια του κόμματος, αλλά γιατί θέλει να συνεισφέρει στις κοινωνικές αλλαγές). Η δυσκολία για την κατανόηση του χαρακτήρα του Κινήματος των Χωρίς Γη οφείλεται στο ότι δεν μπορεί να καταταχθεί στους παραδοσιακούς τρόπους κατηγοριοποίησης των κοινωνικών κινημάτων, αφού συγκεντρώνει σε ένα μόνο κίνημα τρία συμπληρωματικά χαρακτηριστικά: συνδικαλιστικό, λαϊκό και πολιτικό.

Τα βασικά αιτήματα

Το MST έχει συζητήσει και παρουσιάσει διάφορες ομάδες αιτημάτων. Οι κύριες συζητήσεις για τα αιτήματα έγιναν στις εθνικές συναντήσεις: στο ιδρυτικό συνέδριο, το 1984 και στο 1^ο Εθνικό Συνέδριο, το 1985. Το 1985, το MST, μαζί με το CUT και την CPT, επεξεργάστηκαν μια πρόταση για μια συνταγματική συνέλευση με στόχο την αγροτική μεταρρύθμιση που συζητήθηκε σχεδόν σε όλους τους δήμους της χώρας, συγκεντρώνοντας πάνω από 1.600.000 υπογραφές υποστήριξης. Το Μάη του 1990, στο 2^ο συνέδριό του, παρουσίασε στην κυβέρνηση ένα δεύτερο κατάλογο αιτημάτων.

Στο επίπεδο των πολιτειών, κατά την εκδήλωση αγώνων και κινητοποιήσεων, παρουσιάζονται συγκεκριμένα αιτήματα που εκθέτονται στις τοπικές αρχές για συζήτηση μαζί τους καθώς και με τους κατά τόπο υπεύθυνους του INCRA.

Αυτό το σύνολο αιτημάτων, ειδικά όσα συζητήθηκαν και παρουσιάστηκαν σε εθνικό επίπεδο, αποτελούν την πρόταση του MST για την αγροτική μεταρρύθμιση.

Αυτά τα αιτήματα, που παρουσιάστηκαν σε εθνικό επίπεδο, στα δύο συνέδρια και στη συνεχή λαϊκή εκστρατεία, συμπυκνώνουν τις βασικές διεκδικήσεις που χαρακτηρίζουν την πρόταση των Χωρίς Γη για την αγροτική μεταρρύθμιση στη Βραζιλία.

Απαλλοτρίωση των "latifundios"

Ο νόμος για το καθεστώς της γης ορίζει πως κάθε αγροτική ιδιοκτησία μπορεί να χαρακτηριστεί ως "minifundio" (μικρή ιδιοκτησία, ακατάλληλη για εκμετάλλευση), "latifundio" (μη-παραγωγική μεγάλη ιδιοκτησία) και αγροτική επιχείρηση. Μια ιδιοκτησία που χαρακτηρίζεται ως latifundio θεωρείται πως δεν αξιοποιείται και γι' αυτό ο νόμος επιτρέπει την απαλλοτρίωσή της.

Στη Βραζιλία υπάρχουν 600 εκατομμύρια εκτάρια γης στα χέρια γαιοκτημόνων. Από αυτά, τα 180 εκατομμύρια ανήκουν στην κατηγορία του latifundio. Αν από κάθε πολιτεία πάρουμε το μεγαλύτερο latifundio και αθροίσουμε την έκτασή τους, φτάνουμε σε ένα σύνολο 15 εκατομμυρίων εκταρίων.

Το 1990, η γραμματεία της προεδρίας της δημοκρατίας πραγματοποίησε μια έρευνα, με βάση τα στοιχεία του IGBE και του INCRA, που κατέληξε στο συμπέρασμα πως το 44% της καλλιεργήσιμης γης της Βραζιλίας πα-

ραμένει αναξιοποίητη.

Το άθροισμα της έκτασης 264 μόνο από τα κτήματα που ανήκουν στην κατηγορία του latifundio και η έκτασή τους είναι μεγαλύτερη από 100.000 εκτάρια, ξεπερνά τα 33 εκατομμύρια εκτάρια. Αν απαλλοτριώνονταν μόνο αυτές οι εκτάσεις, θα μπορούσαν να εγκατασταθούν σε αυτές 1,5 εκατομμύριο οικογένειες αγροτών χωρίς γη.

Απαλλοτρίωση της γης πολυεθνικής ιδιοκτησίας

Σύμφωνα με εκτιμήσεις που προκύπτουν από επίσημα στοιχεία, στη Βραζιλία πάνω από 30 εκατομμύρια εκτάρια γης ανήκουν σε ξένες εταιρείες. Μια έκταση που ξεπερνά το μέγεθος αρκετών ευρωπαϊκών χωρών. Η απαλλοτρίωση αυτών των εκτάσεων θα επέτρεπε την μόνιμη εγκατάσταση σχεδόν ενός εκατομμυρίου οικογενειών χωρίς γη.

Από την άλλη, πρέπει να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία αυτών των εταιρειών ασχολείται με δραστηριότητες που δεν έχουν καμία σχέση με τη γη, με την εξαίρεση ίσως κάποιων που χρησιμοποιούν τις εκτάσεις για παραγωγή ξυλείας. Οι περισσότερες από αυτές τις εκτάσεις προορίζονται αποκλειστικά για κερδοσκοπία ή ως αποθέματα κεφαλαίου.

Καθορισμός μέγιστης έκτασης για την αγροτική ιδιοκτησία

Πρέπει να καθοριστεί ένα όριο για την έκταση της αγροτικής ιδιοκτησίας στην Βραζιλία.

Υπάρχουν ιδιοκτησίες με έκταση πάνω από ένα εκατομμύριο εκτάρια. Οι εταιρείες JARI AGROFORESTAL και MANASA κατέχουν πάνω από δύο εκατομμύρια εκτάρια η καθεμιά. Το όριο για τις αγροτικές ιδιοκτησίες στην Βραζιλία πρέπει να είναι τα 750 εκτάρια, αφού καμία οικογένεια που ζει από τη γεωργία, ακόμα και με καπιταλιστικό τρόπο, δεν χρειάζεται μια μεγαλύτερη έκταση. Αυτή η πρόταση για το ανώτατο όριο σημαίνει επίσης πως καμία έκταση μικρότερη από 750 εκτάρια δεν θα απαλλοτριώνεται. Από την άλλη, είναι δεδομένο πως το 85% του συνόλου των ιδιοκτησιών, είναι μικρότερες των 750 εκταρίων. Αυτή η πρόταση, που ίσως φαίνεται ακραία, έχει προηγουμένο στην ιστορία των ΗΠΑ, όταν κατά τη διάρκεια του εποικισμού υπήρχε το όριο των 100 εκταρίων για κάθε οικογένεια.

Ενάντια στους εποικισμούς

Η εμπειρία των επίσημων εποικισμών που οργανώθηκαν και καθοδηγήθηκαν από την κυβέρνηση τα τελευταία 30 χρόνια αποτελεί μια τεράστια

αποτυχία. Οι μόνοι επιτυχημένοι εποικισμοί ήταν όσοι έγιναν ανθόρμητα από τους κατοίκους, διευρύνοντας την οικονομική κίνηση, φέρνοντας μαζί με τους δρόμους εκπαίδευση και παραγωγή. Τέτοιοι ήταν οι εποικισμοί στα δυτικά της Santa Catarina, στο Paranà, το Mato Grosso del Sur και το Maranhão. Η κυβέρνηση υιοθέτησε ένα παράλογο μοντέλο, ανοίγοντας δρόμους στη μέση της ζούγκλας και μεταφέροντας ανθρώπους σε ένα τόπο ξένο στην κουλτούρα και τις συνήθειές τους.

Το MST υποστηρίζει πως πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις οικογένειες που βρίσκονται ήδη σε προγράμματα εποικισμού ώστε να μπορούν να επιβιώσουν και να βελτιώσουν τη ζωή τους και να δοθεί τέλος σε οποιοδήποτε πρόγραμμα εποικισμού με μεταφορά πληθυσμού. Κάθε περιοχή πρέπει να επιλύσει τα δικά της προβλήματα, αφού σε κάθε μια υπάρχουν αναξιοποίητες εκτάσεις καθώς και οικογένειες χωρίς γη.

Είναι παράλογο να δίνονται εκτάσεις του Mato Grosso στους κτηνοτρόφους τη στιγμή που υπάρχουν εκεί χιλιάδες οικογένειες χωρίς γη, όπως είναι παράλογο να μεταφέρονται σε άλλες περιοχές οικογένειες χωρίς γη από το Βορρά, τη στιγμή που στον Βορρά υπάρχουν αναπαλλοτρίωτα latifundios.

Μια αγροτική πολιτική βασισμένη στον μικροκαλλιεργητή

Μια αγροτική μεταρρύθμιση περιλαμβάνει ένα σύνολο από κυβερνητικά μέτρα. Δεν αρκεί μια απλή διανομή γαιών. Είναι αναγκαία η λήψη μέτρων αγροτικής πολιτικής για την υποστήριξη των μικροκαλλιεργητών, τόσο αυτών που αποκτούν μόνιμες εγκαταστάσεις, όσο και των σημερινών μικροκαλλιεργητών, που κατά χιλιάδες κάθε χρόνο αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις ιδιοκτησίες τους, εξ' αιτίας της έλλειψης κυβερνητικής βοήθειας. Μια πολιτική προσανατολισμένη στον μικροκαλλιεργητή πρέπει να εγγυάται: προσοίτες πιστώσεις, ασφάλιση ενάντια σε φυσικές καταστροφές, πολιτική τιμών που να εγγυάται ένα ελάχιστο εισόδημα και κατάλληλη τεχνική υποστήριξη.

Αυτονομία για τις ινδιάνικες περιοχές

Η κυβέρνηση και ο λαός της Βραζιλίας έχουν ένα ιστορικό χρέος απέναντι στους λαούς που αρχικά κατοικούσαν αυτή τη γη, τους ινδιάνους. Στη διάρκεια αυτών των 500 χρόνων σφαγιάστηκαν. Σήμερα υπάρχουν 250.000 ινδιάνοι που για να επιβιώσουν χρειάζονται συγκεκριμένες περιοχές και αυτονομία.

Η πλειοψηφία των ινδιάνικων περιοχών δεν είναι καθορισμένες και αυτό πρέπει να γίνει άμεσα, ώστε να εγγυηθεί η αυτονομία τους. Υπάρχουν πολλές ινδιάνικες περιοχές που έχουν καταληφθεί από φτωχούς έποικους και πλούσιους γαιοκτήμονες. Το MST υποστηρίζει πως οι γαιοκτήμονες πρέπει να εκδιωχθούν ενώ οι φτωχοί έποικοι να μεταφερθούν σε απαλλοτριωμένες εκτάσεις σε κοντινές περιοχές.

Υπάρχουν επίσης πολλά προβλήματα εισβολών σε ινδιάνικα εδάφη από εταιρείες ξυλείας, μεταλλευτικές εταιρείες κ.α. που πρέπει να εκδιωχθούν αμέσως, ώστε να αποτραπεί η κατασπατάληση μιας πραγματικής κληρονομιάς της χώρας που θα διασωθεί μόνο στα χέρια των ινδιάνικων λαών.

Αρδευση περιοχών στη βορειοανατολική Βραζιλία

Απαλλοτρίωση όλων των εκτάσεων που βρίσκονται κοντά σε φράγματα στις βορειοανατολικές περιοχές και χρησιμοποίησή τους για μόνιμη εγκατάσταση εργατών γης. Υπάρχουν εκατοντάδες φράγματα που κατασκευάστηκαν με δημόσιους πόρους και εργατικά χέρια με μισθούς πείνας. Παρόλα αυτά, χρησιμεύουν αποκλειστικά για τα συμφέροντα μισής ντουζίνας τσιφλικιάδων, που πολλές φορές προτιμούν να χρησιμοποιούν το νερό για τα κοπάδια τους παρά για πότισμα των χωραφιών.

Υπάρχει ανάγκη εκδημοκρατισμού της χρήσης του νερού στα βορειοανατολικά, για τη δημιουργία συνθηκών όπου θα αρδεύονται όλες οι εκτάσεις που θα προκύψουν από την αγροτική μεταρρύθμιση, εξασφαλίζοντας την παραγωγή και την βιώσιμη μόνιμη εγκατάσταση, ώστε να αποτραπεί η μετανάστευση προς τις πόλεις ή προς άλλες περιοχές.

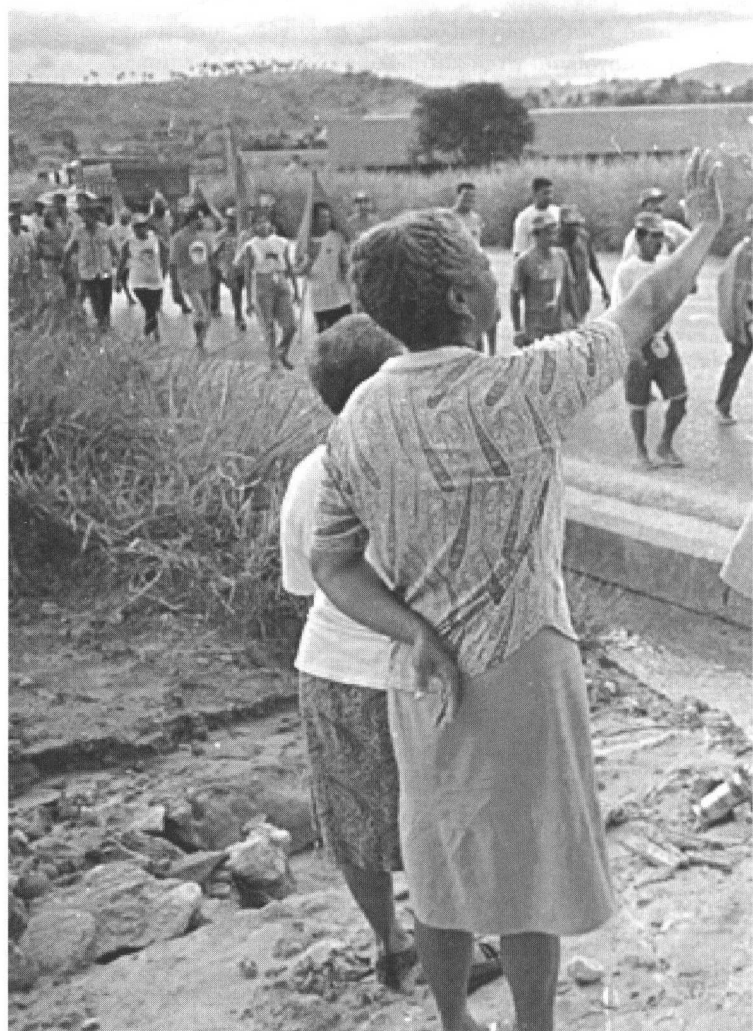
Έρευνες και τιμωρία των δολοφόνων των εργατών γης

Τα τελευταία χρόνια, δολοφονήθηκαν από άντρες των τσιφλικιάδων πάνω από 1.000 εργάτες γης, ιδιαίτερα συνδικαλιστές ηγέτες και αγρότες ενεργοί στους αγώνες. Μόνο σε 14 περιπτώσεις πραγματοποιήθηκαν δίκες και σε αυτές υπήρξαν μόνο 3 καταδίκες.

Η διερεύνηση όλων αυτών των εγκλημάτων και η τιμωρία των υπεύθυνων αποτελεί τμήμα του αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη στην ύπαιθρο. Το MST υποστηρίζει ότι όλες οι φυτείες στις οποίες υπάρχει εργασία σκλάβων πρέπει να απαλλοτριωθούν άμεσα, χωρίς αποζημίωση. Είναι συχνές οι καταγγελίες σε εφημερίδες για αγροκτήματα όπου, στα τέλη του 20ου αιώνα, υπάρχει δουλεία.

Πληρωμή του Τοπικού Φόρου Υπαίθρου (ITR)

Ο Τοπικός Φόρος Υπαίθρου υπάρχει με υποθετικό στόχο την ανταπόδοση από μεριάς των γαιοκτημόνων που αφήνουν μεγάλες εκτάσεις ακαλλιέργητες ποσών που προορίζονται για σχέδια αγροτικής μεταρρύθμισης. Σήμερα, τα ποσά αυτά είναι γελοία και δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός για τον έλεγχο όσων αρνούνται να τα καταβάλουν. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, το 80% των τσιφλικάδων δεν πληρώνουν τον φόρο. Το MST υποστηρίζει την μαζική καταβολή του ITR, ως φόρου εισοδήματος, και σε περικοπές καθυστέρησης ή άρνησης πληρωμής, την αξιολόγηση του αντίστοιχου του φόρου σε γη και την διανομή της σε σχέδια αγροτικής μεταρρύθμισης.

4.

Οι μορφές του αγώνα για τη γη

Το Κίνημα των Χωρίς Γη αγωνίζεται για την αγροτική μεταρρύθμιση και την αλλαγή της κοινωνίας στην οποία ζούμε. Αυτός ο αγώνας είναι πιο συγκεκριμένος στον άμεσο αγώνα για τη γη. Είναι αυτός ο αγώνας που ξεδιπλώνεται μπροστά στα μάτια μας, που ωθεί εκατομμύρια εργάτες υπαίθρου χωρίς γη, σε 19 πολιτείες της χώρας, να κινητοποιηθούν, να οργανωθούν για να αποκτήσουν γη και να τη δουλέψουν.

Όταν κάποιοι αγώνες πετυχαίνουν συγκεκριμένα αποτελέσματα και οι αγρότες κατακτούν κτήματα και περνούν στην παραγωγή, γλυτώνοντας από την πείνα και βελτιώνοντας τις συνθήκες της ζωής τους, πολλοί άλλοι εμπνέονται να συνεχίσουν στην ίδια πορεία.

Μέσα σε έναν αγώνα περισσότερων των 12 χρόνων, το MST ανέπτυξε διάφορες μορφές αγώνα για να αντιπαρατεθεί στην πολιτική και οικονομική εξουσία των γαιοκτημόνων και να πιέσει τις τοπικές και την κεντρική κυβέρνηση ώστε να μοιράσουν γη στους καλλιεργητές.

Το πρώτο βήμα κάθε ομάδας των χωρίς γη που οργανώνεται, είναι η πραγματοποίηση συναντήσεων με τις αρχές, αναζητώντας κάποια διαπραγμάτευση. Αυτές οι συναντήσεις καταλήγουν με πολλές υποσχέσεις και την “εγγύηση ότι το ζήτημα θα εξετασθεί με προσοχή”. Στη συνέχεια, οι χωρίς γη επιστρέφουν για να απαιτήσουν την εκπλήρωση των υποσχέσεων. Έτσι ξεκινά μια διαδικασία διαπραγματεύσεων, που κρατά χρόνια μέχρι κάποιο θετικό αποτέλεσμα.

Δύο χαρακτηριστικά καθορίζουν τις συναντήσεις του MST με τις αρχές:

- 1) Οι καλλιεργητές πάντα διαπραγματεύονται σε μεγάλες ομάδες. Μερικές περιπτώσεις, όπου συμμετέχουν χιλιάδες, λέγονται “μαζικές διαπραγματεύσεις”.
- 2) Οι εργάτες απαιτούν σημείο προς σημείο την εκπλήρωση των υποσχέσεων, δεν ξεχνούν τίποτα. Ξέρουν πως οι υποσχέσεις δεν είναι παρά ένα δόλωμα. Οι πολιτικοί της εξουσίας μοιράζουν υποσχέσεις,

σκεπτόμενοι πως η ομάδα θα τσιμπήσει το δόλωμα, θα αποδυναμωθεί και μετά οι υποσχέσεις θα ξεχαστούν. Όμως οι αγωνιστές του MST δεν ξεχνούν και επιστρέφουν.

Οι πιέσεις

Όταν οι κυβερνώντες αρχίζουν να καταλαβαίνουν πως οι απαιτήσεις είναι σοβαρές, ότι η ομάδα είναι οργανωμένη και οι πιέσεις θα είναι συνεχείς, αρχίζουν να παλινδρομούν, αναζητούν δικαιολογίες, προσπαθούν να δημιουργήσουν διασπάσεις στο κίνημα. Συνολικά, κάνουν ξεκάθαρο πως δεν είναι διατεθειμένοι να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των αγροτών.

Πάντοτε μετά την άρνηση, την κακή θέληση και την αδιαφορία της κυβέρνησης για τα αιτήματα, οι εργάτες γης ξεκινούν να εφαρμόζουν πιο ισχυρές μορφές πολιτικής πίεσης, όπως καταλήψεις γης, συνεχή παρουσία διαμαρτυρίας σε δημόσιους χώρους, καταλήψεις δημοσίων κτιρίων, κλείσιμο δρόμων, καταλήψεις πλατειών κλπ.

Αυτές οι ενέργειες έχουν ως στόχο να αναγκάσουν την κυβέρνηση να διαπραγματευτεί με το κίνημα, να αναζητήσει λύσεις για τα προβλήματα των Χωρίς Γη, να βρεθούν τόποι οριστικής εγκατάστασης.

Η κατάληψη γης είναι η πιο δυναμική από αυτές τις ενέργειες. Οι οργανωμένοι στο Κίνημα των Χωρίς Γη αγρότες, όταν εξαντληθούν οι δυνατότητες των ακροάσεων με τις αρχές, μπαίνουν σε μια ένα μεγάλο κτήμα, ιδιοκτησίας κάποιου γαιοκτήμονα ή της κυβέρνησης, και δεν αποχωρούν από εκεί αν δεν δοθεί μια οριστική λύση για τις οικογένειες των καταληψιών.

Οι καταλήψεις γίνονται γενικά από μεγάλες ομάδες αγροτών που προέρχονται από διαφορετικές περιοχές, που φτάνουν ξημερώματα σε κάποιο κτήμα από τα πριν επιλεγμένο, χωρίς να γίνονται αντιληπτοί από την κυβέρνηση ή την αστυνομία.

Μόλις φτάσουν τα πρώτα φορτηγά με τους καλλιεργητές, με το σύνθημα *“Αγροτική μεταρρύθμιση-αυτός είναι ο αγώνας μας”*, κόβεται το συρματοπλέγμα και το πλήθος μπαίνει πανηγυρικά. Επιλέγεται ο χώρος του καταυλισμού και αρχίζει η κατασκευή των αποθηκών, των χώρων υγιεινής, εγκαθίστανται μεγάφωνα, ανοίγονται πηγάδια για νερό κλπ. Η αξίνα που χρησιμοποιήθηκε για να κοπεί το συρματοπλέγμα σχεδόν πάντα φυλάσσεται ως σύμβολο.

Η επιλογή του κτήματος όπου πραγματοποιείται η κατάληψη γίνεται με βάση δύο παράγοντες:

Πρώτ' απ' όλα, την ευκολία πρόσβασης όλων των οικογενειών που έχουν οργανωθεί για την κατάληψη. Συνήθως επιλέγεται ένα κτήμα στο κεντρικό τμήμα της περιοχής που ζουν οι καταληψίες.

Επιπλέον, επιλέγεται ένα κτήμα μεγάλης έκτασης που παράγει λίγο ή τίποτα, δηλαδή που δεν έχει αξιοποιηθεί. Επιλέγεται μια έκταση η οποία, αν η κυβέρνηση είχε την πολιτική βούληση να προχωρήσει στην αγροτική μεταρρύθμιση, θα είχε απαλλοτριωθεί. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα κτήματα βρίσκονται σε δικαστικές αντιδικίες, σε διαδικασία απαλλοτρίωσης, ή ανήκουν στην κυβέρνηση, όποτε είναι πολύ πιο δύσκολη η έξωση των οικογενειών και ευκολότερη η οριστική εγκατάσταση.

Η κατάληψη δημιουργεί μια κατάσταση σύγκρουσης που αναγκάζει την κυβέρνηση και την κοινωνία να εστιάσουν την προσοχή τους στο πρόβλημα των Χωρίς Γη. Επίσης προσελκύεται η προσοχή του τύπου. Η αστυνομία δημιουργεί κλοιό για να εμποδίσει την εγκατάσταση και άλλων οικογενειών, ο ιδιοκτήτης συνήθως καταφεύγει στις δικαστικές αρχές, απαιτώντας την απομάκρυνση των οικογενειών με το επιχείρημα της εισβολής σε ιδιωτική περιουσία. Αν οι πεινασμένες οικογένειες των καταληψιών σκοτώσουν κάποια από τα ζωντανά του κτήματος για να τραφούν, η αναταραχή μεγαλώνει.

Αμέσως, το Κίνημα των Χωρίς Γη, μέσω της Επιτροπής Διαπραγματεύσεως της κατάληψης, αναζητεί τις τοπικές αρχές για να βρεθούν λύσεις και εκτάσεις γης για τους καταληψίες. Συνήθως οι καταληψίες δεν διεκδικούν τη συγκεκριμένη έκταση που έχουν καταλάβει, αλλά να τους δοθούν εκτάσεις για μόνιμη εγκατάσταση στα όρια της πολιτείας στην οποία έχουν πραγματοποιήσει την κατάληψη.

Συνήθως οι κυβερνώντες δηλώνουν στον τύπο πως δεν διαπραγματεύονται με τους εισβολείς, αλλά στην πράξη έχει αποδειχθεί πως οι πιο πετυχημένες διαπραγματεύσεις έρχονται ως αποτέλεσμα των καταλήψεων και ότι αυτές αποτελούν το πιο αποτελεσματικό όπλο στην πίεση για την απόκτηση γης.

Κοινωνική ανυπακοή και αντίσταση

Η κατάληψη είναι από μόνη της μια πράξη πολιτικής ανυπακοής ενάντια στους νόμους που υπάρχουν. Οι Χωρίς Γη θεωρούν πως ένας νόμος που προστατεύει την ατομική ιδιοκτησία ενός τσιφλικιού που συγκεντρώνει τη γη, παράγει λίγο και αποκλείει χιλιάδες άτομα από μια αξιοπρεπή ζωή, είναι ένας νόμος άδικος. Και κανένας άνθρωπος δεν είναι υποχρεω-

μένος να υπακούει άδικους νόμους. Η δημόσια και εσκεμμένη ανυπακοή ενός άδικου νόμου είναι εδώ και αιώνες ένα μέσο αγώνα των λαϊκών κινημάτων ενάντια σε αυτούς τους νόμους και υπέρ της ζωής.

Σήμερα στη Βραζιλία υπάρχουν πολλοί έγκυροι νομικοί που θεωρούν ότι τα τσιφλίκια έχουν τελειώσει. Υποστηρίζουν πως είναι όχι μόνο άδικα, αλλά και παράνομα. Υποστηρίζουν επίσης πως οι καταλήψεις είναι όχι μόνο δίκαιες αλλά και νόμιμες. Οι καταλήψεις είναι μια μορφή πρακτικής εφαρμογής του συνταγματικού δικαιώματος για την πραγματοποίηση της αγροτικής μεταρρύθμισης και την εκπλήρωση της κοινωνικής λειτουργίας της καλλιεργήσιμης γης.

Σύμφωνα με αυτούς τους νομικούς, εξαρτάται από τον δικαστή, απέναντι σε μια κατάληψη, η εντολή της εκκένωσης της κατειλημμένης έκτασης ή η εντολή για απαλλοτριώσή της: η αποζημίωση του ιδιοκτήτη με κρατικά χρεόγραφα (τίτλοι αγροτικού χρέους, πληρωτέοι σε 20 χρόνια) και απαίτηση από τους καταληψίες να αρχίσουν την παραγωγή, εκπληρώνοντας την κοινωνική λειτουργία της συγκεκριμένης έκτασης. Οι δικαστές δεν ακολουθούν αυτή την διαδικασία. Δεν έχουν το θάρρος να εφαρμόσουν το σύνταγμα. Επιλέγουν την εύκολη λύση της εφαρμογής του ποινικού κώδικα, διατάζοντας την έξωση των οικογενειών. Αυτό που έχει επιτευχθεί τελευταία, είναι οι δικαστές να δίνουν μεγαλύτερα χρονικά περιθώρια για τις εκκενώσεις, έτσι ώστε οι καταληψίες να κερδίζουν χρόνο στις διαπραγματεύσεις για την αναζήτηση μιας έστω προσωρινής λύσης.

Στην ιστορία του Κινήματος των Χωρίς Γη έχουν υπάρξει πολλές βίαιες, βάρβαρες εκκενώσεις, με νεκρούς ή τραυματίες με βαριές αναπηρίες, αποτέλεσμα πυροβολισμών και ξυλοδαρμών. Είναι το αποτέλεσμα της αδιαλλαξίας και της έλλειψης προτάσεων από μεριάς της κυβέρνησης και των δικαστών.

Αυτά τα γεγονότα γέννησαν στους Χωρίς Γη την απόφαση για αντίσταση στις εκκενώσεις όταν η άλλη πλευρά επιδεικνύει αδιαλλαξία. Η αντίσταση στις εκκενώσεις χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή της πολιτικής ανυπακοής όταν η δικαστική εξουσία και η κυβέρνηση διατάζουν την αποχώρηση από τις κατειλημμένες εκτάσεις με προσφυγή στη βία. Οι οικογένειες αρνούνται να φύγουν. Είναι εκτεθειμένες στην βία, τους ξυλοδαρμούς, τον θάνατο ως απάντηση στον αγώνα για μια αξιοπρεπή ζωή.

“Προτιμούμε να πεθάνουμε στον αγώνα παρά να πεθάνουμε από την πείνα” λένε οι αγρότες. Μετά από απρόκλητους ξυλοδαρμούς κατά τη διάρκεια αποχωρήσεων από τα κατειλημμένα κτήματα χωρίς αντίσταση

και χωρίς καμία λύση, αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν την αντίσταση ως μια συλλογική πολιτική ενέργεια, ως ένα εργαλείο αγώνα. Οι αγρότες είναι διατεθειμένοι να ρισκάρουν τη ζωή τους προκειμένου να βελτιώσουν τις συνθήκες στις οποίες ζουν. Αυτές είναι οι συνθήκες που η βραζιλιάνικη κοινωνία επιβάλλει στους πιο φτωχούς πολίτες της όταν αυτοί θέλουν να κατακτήσουν στοιχειώδεις όρους επιβίωσης.

Η αντίσταση γίνεται με τα σώματα των καταληψιών και τα εργαλεία της δουλειάς. Ένας αγώνας άνισος, τα τουφέκια, τα δακρυγόνα, τα ελικόπτερα ενάντια στα πεινασμένα κορμιά, τις αξίνες, τα δρεπάνια, τα στείλιάρια και τις παλιές καραμπίνες που χρησιμοποιούνται για κυνήγι σε στιγμές απόγνωσης.

Η πρακτική της αντίστασης, παρά τις θυσίες που απαιτεί, έχει αναμφίβολα αναγκάσει τους δικαστές και τις αρχές να αλλάξουν τη στάση τους απέναντι στις καταλήψεις. Η αγριότητα της βίας που χρησιμοποιήθηκε σε εκκενώσεις, όπως στο κτήμα Santa Elmira στο Rio Grande do Sul και στο κτήμα Caldato στην Palmas Sola το 1989, στις διάφορες εκκενώσεις, με συμμετοχή της ομοσπονδιακής αστυνομίας, στο Mato Grosso do Sul το 1991, η εκκένωση του κτήματος Uberaba στο Imperatriz το 1990, όπου ένα τάγμα πεζικού χρησιμοποίησε βόμβες και πυροβολισμούς για να καταστρέψει τον καταυλισμό, η σφαγή της Plaza de la Matriz στο Porto Alegre το 1990, η σφαγή της Plaza del Pueblo στο Maceió και η εκκένωση του κτήματος Carrapatinho στην Garuva το 1991, όλα αυτά δημιούργησαν στις αρχές σε ολόκληρη τη Βραζιλία την ανάγκη να χειριστούν με διαφορετικό τρόπο τις συμπλοκές για τη γη. Σε αντίθετη περίπτωση, σε κάθε εκκένωση θα βρισκόναται αντιμέτωπες με ένα ολοκαύτωμα.

Σε αυτό βοήθησε ιδιαίτερα η αντίδραση του πληθυσμού, σημαντικού τμήματος του τύπου και πολλών διεθνών οργανώσεων, που κατήγγειλαν τη βία που ασκείται ενάντια στους εργάτες γης.

Κατάληψη ή εισβολή;

Ο τύπος, γενικά, επιμένει να αποκαλεί "εισβολές" τις καταλήψεις των Χωρίς Γη. Οι αγρότες που συμμετέχουν σε αυτές αποκαλούνται εισβολείς και όχι καταλήψεις. Έχουν καταφέρει η πλειοψηφία των ανθρώπων στις πόλεις να αντιλαμβάνεται με αυτό τον τρόπο το φαινόμενο των καταλήψεων γης.

Υπάρχει μια πολύ μεγάλη διαφορά στις αντιδράσεις που προκαλούν στην κοινή γνώμη αυτές οι δύο λέξεις. Έχει συμβεί ακόμα και να αλλά-

ζουν τα λόγια των καταλήψεων στα δημοσιεύματα. Ένας αγρότης λέει “Έχουμε καταλάβει αυτό το αγρόκτημα για να μην πεθάνουμε από την πείνα” και την επόμενη μέρα η εφημερίδα γράφει “Έχουμε εισβάλει...”. Δεν είναι όμως μόνο μια διαφορά αίσθησης ή αντιδράσεων. Υπάρχουν πιο βαθιές διαφορές, που έχουν τονιστεί από θεολόγους, κοινωνιολόγους, δικηγόρους, πολιτικούς, μέχρι και δικαστές.

Η πρώτη διαφορά είναι ότι η κατάληψη είναι μια ενέργεια δικαιωματική ενώ η εισβολή όχι. Εισβάλει κάποιος που ενώ δεν χρειάζεται τη γη υπεξαίρει κάτι που ανήκει σε άλλον ή στην κοινωνία για να προκαλέσει βλάβη. Εισβολή έγινε στη γη των ινδιάνων. Εισβολή έγινε στη γη των “posseiros”. Οι πολυεθνικές εισβάλουν σε εκατομμύρια εκτάρια γης σε όλη τη Βραζιλία. Οι Χωρίς Γη θα εισέβαλαν αν έμπαιναν στη γη ενός μικροκαλλιεργητή ή σε ινδιάνικη περιοχή για να στήσουν έναν καταυλισμό.

Η κατάληψη είναι δικαιωματική ενέργεια γιατί αποσκοπεί στην υπεράσπιση της ζωής, στην απόκτηση μέσων για την επιβίωση. Γιατί εφαρμόζεται από ανθρώπους περιθωριοποιημένους κοινωνικά, γιατί γίνεται σε ιδιοκτησίες που αυτοί που τις χρησιμοποιούν το κάνουν άσχημα και δεν τις χρειάζονται για να ζήσουν. Επιπλέον, οι καταλήψεις γίνονται ως μέσο άσκησης πολιτικής πίεσης και όχι γιατί οι καταλήψεις θέλουν τη συγκεκριμένη έκταση. Έτσι δέχονται να αποχωρήσουν όταν υπάρχουν παραχωρήσεις και τους δίνονται εκτάσεις για μόνιμη εγκατάσταση. Στόχος των καταλήψεων είναι η διαπραγμάτευση με τις αρχές για την εξεύρεση λύσεων για τα προβλήματα των χωρίς γη και την μετατροπή αναξιοποίητων εκτάσεων σε παραγωγικές. Με αυτή την έννοια, οι καταλήψεις είναι το αντίστοιχο του δικαίωματος των βιομηχανικών εργατών στην απεργία. Η κατάληψη είναι τρόπος πίεσης, για να καταδειχτεί ότι υπάρχουν ανεκμετάλλευτες εκτάσεις καθώς και άνθρωποι κατάλληλοι και πρόθυμοι να τις δουλέψουν για να παράγουν προϊόντα. Γι’ αυτό, οι καταλήψεις είναι πάντοτε συλλογικές ενέργειες, αποτελέσματα ενός κοινωνικού προβλήματος και της διάθεσης των Χωρίς Γη να αναζητήσουν μια λύση σε αυτό το πρόβλημα. Το συλλογικό ενδιαφέρον και η κατάσταση ανάγκης των εργατών είναι σταθερά χαρακτηριστικά των καταλήψεων. Στις εισβολές υπάρχουν ατομικά συμφέροντα και επιθυμία συσσώρευσης πλούτου από αυτούς που ήδη έχουν υπέρμετρο.

Οι χριστιανοί νομιμοποιούν τις καταλήψεις μέσα από τη βίβλο, που έθετε το δικαίωμα της αποκατάστασης στα “έτη του Σαββάτου”. Αυτό σημαίνει πως όποιος είχε χάσει μια έκταση -αυτός ή οι πρόγονοί του- είχε το

δικαίωμα να την επανακτήσει (να την πάρει πίσω) από αυτόν που του την είχε υπεξαιρέσει. Ήταν ένας βιβλικός νόμος βασισμένος στην αρχή πως ο θεός έδωσε τη γη για όλους. Αν αυτός που είχε υπεξαιρέσει τη γη δεν δεχόταν να την επιστρέψει, ο αποδιωγμένος είχε το δικαίωμα να πάρει πίσω με δυναμικό τρόπο αυτό που του ανήκε.

Είναι φανερό πως η συγκεντρωμένη κατοχή γης δεν νομιμοποιείται. Η γη ανήκει στο λαό. Καθώς οι αρχές δεν εκπληρώνουν το νόμο, αρνούμενες να προχωρήσουν σε αγροτική μεταρρύθμιση, η επανάκτηση είναι δικαιωματική ενέργεια. Με αυτήν τη βιβλική έννοια, οι ακτήμονες καταλαμβάνουν αυτό που είναι ήδη δικό τους, ενώ αυτό που δεν νομιμοποιείται είναι η συγκέντρωση της γης στα χέρια λίγων. Σε σχέση με αυτό το θέμα, υπάρχουν περισσότερα στοιχεία στο άρθρο του José Gómez da Silva "Invasão e Ocupação" στο "Uma Voce Longe da Terra" του Frei Sergio Gorgen (εκδ. Vozes, 1991).

Διαρκείς Καταυλισμοί

Αν και η κατάληψη (και σε ειδικές περιπτώσεις η κατάληψη με αντίσταση) είναι η πιο σημαντική μορφή αγώνα του Κινήματος των Χωρίς Γη, δεν είναι ούτε η μόνη, ούτε αυτή που χρησιμοποιείται πιο συχνά. Οι καταλήψεις καθαυτές διαρκούν σχετικά λίγο.

Μετά την κατάληψη έρχεται ο μόνιμος καταυλισμός. Ένας καταυλισμός είναι μια πραγματική πόλη, φτιαγμένη από παράγκες από μαύρο πλαστικό, με πληθυσμό που ποικίλει από 500 ως 800 άτομα, άντρες, γυναίκες και παιδιά, οργανωμένους ώστε να συνεχίσουν τον αγώνα που ξεκίνησε με την κατάληψη. Ο καταυλισμός μπορεί να βρίσκεται σε μια έκταση της κυβέρνησης, κάποιου δήμου, κάποιου ατόμου που υποστηρίζει τον αγώνα ή και στο πλάι ενός δρόμου. Μερικοί από αυτούς τους καταυλισμούς διήρκεσαν (και συνεχίζουν) για περισσότερο από τέσσερα χρόνια, μέχρις ότου όλα τα μέλη τους εγκαταστάθηκαν με μόνιμο τρόπο σε καλλιεργήσιμες περιοχές.

Υπάρχει η περίπτωση του προσωρινού καταυλισμού, που στήνεται για προκαθορισμένη διάρκεια (συνήθως για 3 ή 5 μέρες), με άμεσο στόχο να προσελκυθεί η προσοχή των αρχών, να μελετηθούν οι επόμενες κινήσεις, να παρουσιαστούν τα αιτήματα. Όταν περάσει αυτή η περίοδος ή εκπληρωθούν οι στόχοι, ο καταυλισμός διαλύεται.

Ο μόνιμος καταυλισμός διαλύεται μόνο όταν όλα του τα μέλη βρουν μόνιμες εγκαταστάσεις. Κατά τη διάρκεια του καταυλισμού, το MST ανα-

πτύσσει μια έντονη δουλειά οργάνωσης και εσωτερικής εκπαίδευσης, καθώς και πολυάριθμες δραστηριότητες ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και πίεσης των αρχών.

Τα μέλη του καταυλισμού αναπτύσσουν τις ακόλουθες μορφές αγώνα για να πάρουν τη γη:

Δημόσιες συναντήσεις με τις αρχές: Εκτός από τις συναντήσεις με τις αρχές στα δημόσια κτίρια, επιδιώκεται η μετάβαση εκπροσώπων των αρχών στους καταυλισμούς, ώστε να νιώσουν την κατάσταση από κοντά και να πουν σε όλους τους εκεί συγκεντρωμένους τις προθέσεις τους.

Διαδηλώσεις και πορείες: Αυτή είναι μια μορφή αγώνα που εκτός του ότι προσελκύει την προσοχή του πληθυσμού στο πρόβλημα των χωρίς γη, αποτελεί και ένα ισχυρό μέσο πίεσης προς τις αρχές. Ορισμένες πορείες καλύπτουν απόσταση μεγαλύτερη από 500 χιλιόμετρα, με συμμετοχή εκατοντάδων ατόμων που βαδίζουν και κοιμούνται στους αυτοκινητόδρομους, διασχίζοντας πόλεις και χωριά, πραγματοποιώντας δημόσιες εκδηλώσεις και συναντήσεις, ευαισθητοποιώντας τον πληθυσμό σχετικά με την ανάγκη της αγροτικής μεταρρύθμισης και ωθώντας τους στον αγώνα. Έχουν γίνει πανεθνικά και διεθνώς γνωστές οι πορείες των καταληψιών του κτήματος Annoni το 1986, των χωρίς γη του São Paulo, πάλι το 1986, των χωρίς γη του Βορρά της πολιτείας Santa Catarina προς την πρωτεύουσα Florianópolis το 1991, η πορεία στο Mato Grosso το 1988, στο Mato Grosso do Sul το 1991, η Πορεία της Πείνας και η μεγάλη πορεία προς το Porto Alegre από τα δύο άκρα της πολιτείας, όπου σε 25 μέρες διανύθηκαν πάνω από χίλια χιλιόμετρα, η πορεία των κτηνοτρόφων χωρίς γη το 1990 και το 1991.

Ανάλογα με την κατάσταση των εργατών γης, τις πολιτικές συνθήκες και τη στάση των αρχών, οι πορείες μπορεί να μετατρέπονται σε πυροκροτητές των κοινωνικών συγκρούσεων. Η Πορεία της Πείνας προς την Cruz Alta, το 1990, είχε ως στόχο να καταδείξει στην κοινωνία και την κυβέρνηση την πείνα που υφίστανται οι χωρίς γη, με παιδιά να πεθαίνουν και χωριά να εξαφανίζονται. Καθώς η κυβέρνηση δεν έδειξε κανένα ενδιαφέρον, οι αγρότες ειδοποίησαν πως δεν θα έφευγαν από την Cruz Alta με άδεια χέρια. Αυτό ήταν αρκετό ώστε οι ιδιοκτήτες των σούπερ-μάρκετ να καταληφθούν από πανικό. Οι αγρότες, φτάνοντας στην πόλη, βρήκαν να τους περιμένουν πάνω από χίλιοι άντρες της στρατιωτικής αστυνομίας. Οι αγρότες δήλωσαν πως δεν θα αποχωρούσαν. Μετά από αυτό, η κυβέρνηση άρχισε τις διαπραγματεύσεις, παρέχοντας φαγητό και υποσχόμενη γη.

Δημόσια άρνηση λήψης τροφής και απεργίες πείνας: Η δημόσια άρνηση λήψης τροφής χρησιμοποιείται συχνά από το Κίνημα των Χωρίς Γη για να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη. Στόχος είναι να καταδειχθεί η καθημερινή πείνα στους καταυλισμούς. Συνήθως, οι δημόσιες αρνήσεις λήψης τροφής διαρκούν ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα (3 ή 5 μέρες) και χρησιμεύουν για να δείξουν την ειρηνική στάση των χωρίς γη, τη διάθεσή τους για διάλογο, αποδεικνύοντας στην κοινή γνώμη πως δεν ισχύουν οι κατηγορίες ότι είναι αντάρτες ή υποστηρικτές της ένοπλης πάλης.

Η απεργία πείνας δεν χρησιμοποιείται συχνά. Πρόκειται για περιπτώσεις όπου μια ομάδα ατόμων αρνούνται να τραφούν και παραμένουν σε δημόσιο χρόνο για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα, μέχρις ότου οι αρχές ασχοληθούν με τα αιτήματα των εργατών. Όσοι κάνουν απεργία πείνας, βάζουν σε κίνδυνο τη ζωή τους, καθιστώντας τις αρχές υπεύθυνες για ό,τι τους συμβεί, αφού σταματούν την απεργία πείνας μόνο όταν εκπληρωθούν οι υποσχέσεις.

Η απεργία πείνας είναι ένα μέσο αγώνα που χρησιμοποιείται μόνο σε ακραίες περιπτώσεις, με πολύ περίσχεψη και προετοιμασία, έχοντας εξασφαλισμένη μια συνεχή πίεση προς την κυβέρνηση, ώστε οι κοινή γνώμη να απαιτήσει από τις αρχές μια συμπεριφορά που θα αποτρέψει τον κίνδυνο της ζωής των απεργών πείνας.

Η διακινδύνευση της ζωής των απεργών πείνας δικαιολογείται μόνο όταν ένας πολύ μεγαλύτερος αριθμός ζωών τίθεται σε κίνδυνο και τίποτε δεν γίνεται για να σωθούν.

Μια απεργία πείνας του Κινήματος των Χωρίς Γη, στο Porto Alegre, το 1989, κράτησε 16 μέρες και πραγματοποιήθηκε από δύο ιερωμένους και τέσσερις αγρότες. Όταν άρχισε να διαφαίνεται απειλή για τη ζωή των απεργών, η κυβέρνηση οπισθοχώρησε και αυτό ήταν η αρχή μιας σειράς μόνιμων εγκαταστάσεων.

Κατάληψη δημοσίων κτιρίων: Σε αυτή την περίπτωση, καταλαμβάνεται ένα δημόσιο κτίριο που σχετίζεται με κάποια συγκεκριμένη διεκδίκηση. Για παράδειγμα, όταν η διεκδίκηση αφορά το INCRA (Εθνικό Ινστιτούτο Εποικισμού και Αγροτικής Μεταρρύθμισης) καταλαμβάνεται ένα κτίριο του INCRA. Αν αφορά τη Γραμματεία Γεωργίας ή την Τράπεζα Βραζιλίας, καταλαμβάνονται αντίστοιχα κτίρια.

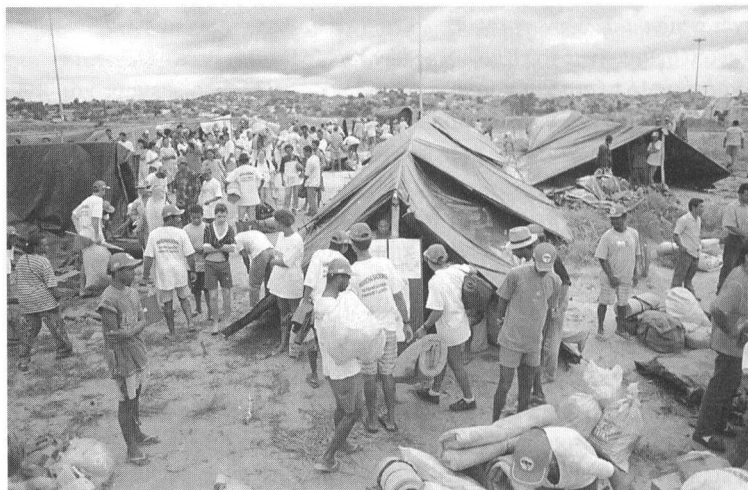
Αυτός ο τρόπος δράσης γίνεται για να τονιστεί η αθέτηση των υποσχέσεων και να αναγκαστούν οι υπεύθυνοι να διαπραγματευτούν. Συνήθως αυτή η μορφή αγώνα χρησιμοποιείται όταν οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης

χρονотριβούν ή αρνούνται να δεχθούν τους εκπροσώπους του Κινήματος των Χωρίς Γη.

Ορισμένες καταλήψεις δημοσίων κτιρίων διαρκούν αρκετές μέρες και είναι τρόπος μόνιμης πίεσης προς την κυβέρνηση, που αναγκάζεται να ικανοποιήσει ορισμένες από τις απαιτήσεις.

Κατασκηνώσεις σε πλατείες και άλλους δημόσιους χώρους: Υπάρχουν φορές που οι χωρίς γη μεταφέρουν τους καταυλισμούς τους στο κέντρο των πόλεων και με διαρκείς κινησεις απαιτούν την διαπραγμάτευση με τις αρχές για την επίλυση των προβλημάτων τους. Έτσι εκθέτουν δημόσια την κοινωνική πληγή που αποτελούν οι καταυλισμοί. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι αρχές διατάζουν τη βίαιη εκδίωξη των χωρίς γη. Το 1990, στο Porto Alegre, 400 αγρότες ξυλοκοπήθηκαν, 72 τραυματίστηκαν και 4 φυλακίστηκαν για πάνω από ένα χρόνο όταν κατέλαβαν την κεντρική πλατεία της πόλης, απαιτώντας την εκπλήρωση των υποσχέσεων. Η βία ήταν τόσο βάρβαρη που προκάλεσε την αντίδραση των αγροτών: ένας στρατιώτης, αφού πυροβόλησε ενάντια σε τρία άτομα, ανάμεσά τους μια γυναίκα, έπεσε νεκρός.

Το 1991, στην Plaza de Maceió, υπήρξε παρόμοια καταστολή, που ανάγκασε τους χωρίς γη να καταφύγουν σε μια εκκλησία, στην οποία εισέβαλαν οι αστυνομικές δυνάμεις, μετά τη σθεναρή στάση του Don Luciano Mendes Almeida, προέδρου της συνομοσπονδίας επισκόπων της Βραζι-

λίας, που απαιτήσε από τον κυβερνήτη του Alagoas να σεβαστεί την εκκλησία.

Οι αρχές φοβούνται τις δημοκρατικές κινητοποιήσεις των εργατών γης που πραγματοποιούνται στις πόλεις, γιατί αυτές προσελκύουν την συμπάθεια των εργατών των πόλεων στην υπόθεση των αγροτών και φθείρουν τη δημόσια εικόνα των πολιτικών που δίνουν υποσχέσεις που μετά δεν τηρούν, υποσχέσεις που δεν θέλουν να δουν να υλοποιούνται από τον οργανωμένο λαό.

Τα μέλη των καταυλισμών συνήθως επιστρέφουν στο κατελιμμένο αγρόκτημα. Αυτό εξαρτάται από την κατάσταση, τις περιστάσεις, τις διαπραγματεύσεις με την κυβέρνηση, τις συνθήκες ζωής των καταληψιών. Μια νέα κατάληψη μπορεί να είναι μια εναλλακτική μορφή πίεσης ώστε να απαιτηθούν κινήσεις από την κυβέρνηση ή μια πολιτική δέσμευση στην κατεύθυνση της εγκατάστασης των οικογενειών.

Η εσωτερική οργάνωση των καταυλισμών

Ένας καταυλισμός, που η λειτουργία του αφορά ένα πολύ μεγάλο αριθμό ατόμων, χρειάζεται εσωτερική οργάνωση. Αυτή βασίζεται σε πυρήνες βάσης που αποτελούνται από 10 ως 30 άτομα. Οργανώνονται με βάση τις σχέσεις γειτονιάς, σχεδόν πάντα με αναφορά τον δήμο από τον οποίο ήρθαν στον καταυλισμό.

Σε αυτούς τους πυρήνες οργανώνονται οι βασικές υπηρεσίες στον καταυλισμό: επισιτισμός, υγεία, εκπαίδευση, θρησκεία, καύσιμα, διασκέδαση, οικονομικά, αθλητισμός, κλπ. Για κάθε λειτουργία ορίζεται ένας εκπρόσωπος. Αυτοί συγκροτούν τις ομάδες υπηρεσιών του καταυλισμού (ομάδα επισιτισμού, υγείας, κλπ) και συναντιούνται τακτικά για να αποτιμούν και να σχεδιάζουν τις ενέργειες.

Υπάρχει επιπλέον ένα σύστημα γενικού συντονισμού του καταυλισμού, που αποσκοπεί στην συνένωση των εργασιών των διαφόρων ομάδων, το σχεδιασμό των κινητοποιήσεων, τις διαπραγματεύσεις με τις αρχές και τις επαφές με την κοινωνία. Οργανωτικά αποτελείται από τη Γενική Συνέλευση του καταυλισμού (το ανώτερο όργανο λήψης αποφάσεων, που συγκαλείται τακτικά), τους υπεύθυνους των πυρήνων, που επίσης συναντιούνται τακτικά για να οργανώνουν τις καθημερινές υποθέσεις του καταυλισμού και ενημερώνουν τους πυρήνες για τις διαπραγματεύσεις και το Συντονιστικό του Καταυλισμού, που εκλέγεται από τα μέλη του καταυλισμού (ανάλογα με το μέγεθος και την συνθετότητα του καταυλισμού, το συντονιστικό

μπορεί να έχει μεγαλύτερη ή μικρότερη ευελιξία).

Οι αρχές που καθορίζουν την οργάνωση είναι η δημοκρατία, η συμμετοχή όλων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ο καθορισμός θεματικών και η συλλογική διεύθυνση.

Ο καταυλισμός συντηρείται με την εργασία των μελών του (που το αποτέλεσμα της μετατρέπεται σε τρόφιμα για τη συνέχιση του αγώνα), με τη συνεισφορά των μελών του κινήματος που έχουν αποκτήσει γη, την αλληλεγγύη ατόμων και ομάδων και τους πόρους που αποσπώνται από την κυβέρνηση.

5.

Η βία στην ύπαιθρο

Η Βραζιλία δεν είναι γνωστή στο εξωτερικό μόνο για τον Άαρτον Σέ-να, το καρναβάλι, τον Αμαζόνιο και το ποδόσφαιρο. Άλλες πραγματικότητες αναδεικνύουν το θλιβερό πρόσωπο της χώρας στον υπόλοιπο κόσμο: οι σφαγές των ινδιάνων, οι δολοφονίες των παιδιών των δρόμων και η βία στην ύπαιθρο.

Η Διεθνής Αμνηστία, η America's Watch, η Pax Christi και η FIAN είναι τέσσερις γνωστές διεθνείς οργανώσεις που έχουν συντάξει σκληρές καταγγελίες ενάντια σ' αυτή τη βιάνανση βία.

Όμως, από πού προέρχεται αυτή η βία;

Η βία στο latifundio

Σε πρώτο επίπεδο, η βία στην ύπαιθρο είναι βία δομική. Η ίδια η δομή της κατοχής και της διανομής της γης αποτελεί βία.

Όμως δεν είναι μια βία ορατή. Είναι μια βία κρυφή, σιωπηρή, που στην κοινωνία δεν παρουσιάζεται ως βία. Ο κόσμος την έχει συνηθίσει...

Η βία των δομών είναι αυτή που περιθωριοποιεί χιλιάδες ανθρώπους στην ύπαιθρο, δεν επιτρέπει την πρόσβαση σε στοιχειώδεις όρους αξιοπρεπούς ύπαρξης, ενώ απαιτεί μια ζωή εξοντωτικής δουλειάς.

Η βία των δομών είναι η βία που υποχρεώνει τους φτωχούς της υπαίθρου, αφού δεν έχουν γη, να υποταχθούν στις συνθήκες ζωής, εισοδήματος και μισθών που τους επιβάλλουν οι τσιφλικάδες.

Η βία των δομών είναι αυτή που κάθε χρόνο σκοτώνει από πείνα χιλιάδες παιδιά, πολλοί από τους θανάτους των οποίων ούτε καν καταγράφονται. Οι μεγαλύτεροι δείκτες παιδικής θνησιμότητας βρίσκονται στην ύπαιθρο: 170 παιδιά για κάθε χίλια που φτάνουν σε ηλικία πέντε χρόνων.

Είναι επίσης η βία του μόνιμου υποσιτισμού, που καταδικάζει τούς εργάτες σε μόνιμη φυσική αδυναμία που αυξάνεται από γενιά σε γενιά, οδηγώντας σε μια μείωση των πνευματικών ικανοτήτων και των φυσικών δυνατοτήτων για εργασία. Έρευνες αποδεικνύουν πως αυτή η κατάσταση έχει

επιδεινωθεί τα τελευταία χρόνια. Αυτή η βία εμφανίζεται και σε άλλους κοινωνικούς δείκτες: πρόωροι θάνατοι, έλλειψη υποδομών υγείας, υψηλότεροι δείκτες αναλφαβητισμού, ελάχιστη συμμετοχή στα σχολεία, εργατικά ατυχήματα, περιστασιακή παροχή νερού και άλλες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.

Τα τελευταία 43 χρόνια στη Βραζιλία, 130 εκατομμύρια παιδιά πέθαναν από εύκολα θεραπεύσιμες ασθένειες. Η πλειοψηφία τους στην ύπαιθρο. Στην πράξη, επιβίωσε μόνο το μισό του πληθυσμού. Αυτά τα στοιχεία προέρχονται από το υπουργείο υγείας. Ένα πραγματικό ολοκαύτωμα. Όποιος επέζησε από το ολοκαύτωμα έχει ένα χρέος για την υπεράσπιση της ζωής.

Η βία των τσιφλικάδων

Αυτή η βία είναι φυσική και ορατή. Αποτελεί σταθερό γνώρισμα της ιστορίας της Βραζιλίας: από τη σφαγή των ινδιάνων, την κακομεταχείριση των σκλάβων και τις δολοφονίες όσων ξεγεύονταν ενάντια στ' αφεντικά τους, μέχρι τις δολοφονίες των αγροτών, των συνδικαλιστών ηγετών, των ιερέων, των θρησκευόμενων, των δικηγόρων και των βουλευτών που αφιέρωσαν τη ζωή τους στην αγροτική μεταρρύθμιση.

Η βία των τσιφλικάδων εμφανίζεται όταν οι εργάτες αρχίζουν να αγωνίζονται ενάντια στη βία των δομών. Όσοι αγωνίζονται ενάντια στα latifundios αποτελούν απειλή για τα συμφέροντα των τσιφλικάδων. Έτσι, επιχειρούν να εξαφανίσουν αυτή την απειλή, ακόμα και αν γι' αυτό πρέπει να σκοτώσουν ή να διατάξουν άλλους να το κάνουν.

Αυτό το είδος της βίας έχει τρεις ξεκάθαρους στόχους:

1. Να εξοντώσουν τους ηγέτες που καταφέρνουν να συσπειρώσουν τους εργάτες γης σε αγώνες για την αγροτική μεταρρύθμιση και την βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας.
2. Να δημιουργήσουν τρόμο, πανικό και παθητικότητα στην πλειοψηφία των εργαζομένων, ώστε να μην κινητοποιούνται, να μην οργανώνονται, να μην αγωνίζονται, από το φόβο της βιόλας καταστολής.
3. Να διατηρηθεί η τοπική εξουσία των τσιφλικάδων και όλοι να ακολουθούν τις εντολές τους και να υποτάσσονται στις επιθυμίες τους.

Η βία των τσιφλικάδων και των πιστολέρος τους προκάλεσε τα τελευταία είκοσι χρόνια πάνω από 1.600 νεκρούς, ανθρώπους που αγωνίζονταν για μια καλύτερη ζωή στην ύπαιθρο. Ελάχιστοι δολοφόνοι δικάστηκαν. Κάποιοι φόνοι ήταν ιδιαίτερα κτηνώδεις, όπως στην περίπτωση που έκα-

ψαν ζωντανούς αγρότες στο νότο του Parà, οι διαμελισμοί στο Mato Grosso, ή η περίπτωση της οικογένειας Canuto, στο Rio Maria, όπου ένας πατέρας και οι δύο γιοι του, όλοι τους συνδικαλιστές, δολοφονήθηκαν βάρβαρα από τους τσιφλικάδες.

Μερικές δολοφονίες έγιναν παγκόσμια γνωστές, όπως ο φόνος του Chico Mendes, του συνδικαλιστή ηγέτη των “seringueiros” του Acre, η δολοφονία του padre Josimo, ενός ιερέα που υποστήριζε τον αγώνα των “posseiros”, ο φόνος της Margarita Maria Alves, μίας εργάτριας γης του Paraíba που ήταν πρόεδρος του Συνδικάτου Εργατών Γης της Campina Grande και δολοφονήθηκε με πυροβολισμό στο σπίτι της. “*Προτιμώ να πεθάνω παρά να εγκαταλείψω τον αγώνα*”, έλεγε η Margarita, που σήμερα έχει γίνει για όλους τους εργάτες γης στη Βραζιλία σύμβολο οργάνωσης, αγώνα και ηρωισμού.

Στο βαθμό που οι εργάτες γης οργανώνονται περισσότερο, αυτή η βία αυξάνεται, και μετά το 1987, συντονίζεται από μια ισχυρή οργάνωση των τσιφλικάδων που ονομάζεται UDR (Δημοκρατική Ένωση Υπαίθρου), η οποία, εκτός του ότι δρα πολιτικά για να εμποδίσει τους χωρίς γη και τους μικροϊδιοκτήτες να κατακτήσουν τα δικαιώματά τους, πραγματοποιεί απειλές και επιτίθεται σε όσους συμμετέχουν στα λαϊκά κινήματα, διαθέτοντας ισχυρά σύγχρονα όπλα.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος άσκησης αυτής της βίας ενάντια στους εργάτες γης είναι η συγκέντρωση πιστολέρος, που σε ορισμένα μέρη της Βραζιλίας διαθέτουν μέχρι και καταλόγους με τις τιμές για τις δολοφονίες. Όσο πιο σημαντικό είναι το υποψήφιο θύμα, τόσο ακριβότερη και η “υπηρέσια”.

Τελικά, οι συμμορίες των πιστολέρος δεν είναι τόσο αποτελεσματικές γιατί οι οργανωμένοι εργάτες έχουν αρχίσει να ασκούν την δικαιωματική ενέργεια της άμυνας. Η δειλία πολλών πιστολέρος αποκαλύπτεται όταν κάποιοι από τους συναδέλφους τους χάνουν τη ζωή τους ενώ προσπαθούν να δολοφονήσουν αγρότες.

Οι τσιφλικάδες πλέον συγκροτούν ομάδες (συνδικάτα εγκλήματος και παραστρατιωτικούς) ειδικευμένες στην εξόντωση ατόμων. Ομάδες οργανωμένες και εκπαιδευμένες, που συχνά αποτελούνται από άτομα που προέρχονται από τον στρατό και την αστυνομία. Δημιουργούνται παράνομες ταξιαρχίες για την εξόντωση εργατών γης, οι οποίες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στα μεγάλα αφεντικά της γης, που αισθάνονται επίσης ιδιοκτήτες των ανθρώπων. Αυτές οι ομάδες χρησιμοποιούν εξελιγμένα όπλα,

δρουν με στρατιωτικές τακτικές, οι ενέργειές τους καλύπτονται από τις δυνάμεις καταστολής και σπέρνουν τον τρόμο στις περιοχές όπου δρουν.

Τίποτα όμως από αυτά δεν κάνει τους εργάτες να εγκαταλείψουν τον αγώνα. Νέες μορφές αγώνα επινοούνται για να αντιμετωπιστεί η εξουσία των όπλων των τσιφλικιάδων, ώστε να αφαιρεθούν από τα χέρια τους αυτά που άδικα κατέχουν.

Η βία του κράτους

Και αν όλα αυτά δεν ήταν αρκετά, το Κίνημα των Χωρίς Γη, τα μαχητικά συνδικάτα, ο προοδευτικός κλήρος, οι "seringueiros", οι κατεστραμμένοι από τα φράγματα και τα άλλα αγροτικά κινήματα υφίστανται και τη βία της δημόσιας εξουσίας, τη βία του ένοπλου βραχίονα της κυβέρνησης: των στρατιωτικών αστυνομιών, της ομοσπονδιακής αστυνομίας, της αστυνομίας πόλεων και του στρατού.

Απέναντι στις καταλήψεις γης, για παράδειγμα, η UDR και οι πιστολέρος της αισθάνονται αδύναμοι. Δεν διαθέτουν αρκετούς άντρες για να αντιμετωπίσουν εκατοντάδες αγρότες. Είναι η στρατιωτική αστυνομία που καλείται τότε να παίξει το ρόλο του φύλακα των τσιφλικιάδων και να καταστείλει βίαια.

Καταπίεση, φυλακές, τραυματίες από πυροβολισμούς, δακρυγόνα και θάνατοι είναι το πιο συχνό αποτέλεσμα της δράσης της στρατιωτικής αστυνομίας στις κινητοποιήσεις και τους αγώνες των αγροτών που περιγράφθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

Ο στρατός, τα τελευταία χρόνια, συμμετέχει έντονα σε αυτή την καταστολή. Ξεχωρίζει ο κλοιός που στρατιωτικές μονάδες, κάτω από τις εντολές του στρατηγού Curio πραγματοποίησαν το 1981 στον καταυλισμό Eneucijada Natalino. Συνήθως ο στρατός τίθεται σε κατάσταση επιφυλακής όταν υπάρχουν αγωνιστικές κινήσεις αγροτών. Το 1990, στο νότιο Pará, η μεραρχία των δασών κατέστρεψε βίαια έναν καταυλισμό των Χωρίς Γη.

Τελευταία, η ομοσπονδιακή αστυνομία έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο επιτήρησης του Κινήματος των Χωρίς Γη, παρακολουθώντας τις συγκεντρώσεις, παγιδεύοντας τηλέφωνα, στέλνοντας πράκτορες στους καταυλισμούς, διώκοντας συνδικαλιστές, επιτηρώντας τα σπίτια των συναντήσεων, κατηγορώντας και δυσφημώντας.

Ο ίδιος ο αρχηγός της ομοσπονδιακής αστυνομίας, ο Romeu Tuma, κατηγορήσε τους Χωρίς Γη πως πήγαν στην Κούβα για να διδαχθούν τεχνικές ανταρτοπόλεμου. Όταν η πρεσβεία της Κούβας στη Βραζιλία ζήτησε ε-

ξηγήσεις από τη βραζιλιάνικη κυβέρνηση, ο Romeu Tuma δήλωσε πως οι δημοσιογράφοι είχαν παραποιήσει τα λόγια του, προσθέτοντας πως είχε μιλήσει για “αγροτικές τεχνικές” και όχι για “τεχνικές ανταρτοπόλεμου”.

Το Κίνημα των Χωρίς Γη δεν έχει καμία αμφιβολία για το ότι η κυβέρνηση που βρίσκεται στην εξουσία αντιπροσωπεύει τα συμφέροντα των τσιφλικάδων και πως δεν θα διστάσει να χρησιμοποιήσει βία για να αποτρέψει την αγροτική μεταρρύθμιση. Ενάντια σε αυτό, υπολογίζουμε στην υποστήριξη του αγώνα μας από την κοινωνία, για την αποτροπή της καταστολής και την αύξηση της δυσαρέσκειας που αποδυναμώνει το στρατό και τις στρατιωτικές αστυνομίες, στο εσωτερικό των οποίων υπάρχουν πολλοί, ακόμα και αξιωματικοί, που αντιλαμβάνονται πως τα κοινωνικά προβλήματα λύνονται με πολιτικά μέτρα και όχι με την καταστολή και τον εκφοβισμό αυτών που αγωνίζονται.

Αντί για τους κινδύνους του τυχοδιωκτισμού και τις παράλογες ενέργειες ή τον φόβο και την παθητικότητα, τα λαϊκά κινήματα διαλέξαμε το ξεκάθαρο κουράγιο, που δεν οπισθοχωρεί ούτε αφήνει έδαφος στην βαναυσότητα της βίας που καταστρέφει την ελπίδα που χτίζεται σταθερά στις αγροτικές οργανώσεις.

Η βία των προκαταλήψεων

Πιο κρυμμένη και δυσδιάκριτη, αυτή η μορφή βίας χρησιμεύει για να συγκαλυφθεί, να δικαιολογηθεί και να στηριχθεί η βία των τσιφλικάδων και του κράτους και για να αφαιρεθούν τα επιχειρήματα και το δίκαιο των ενεργειών του Κινήματος των Χωρίς Γη και των άλλων κοινωνικών κινήματων της υπαίθρου.

Είναι η βία των ψεμάτων, που όσο επαναλαμβάνονται μετατρέπονται σε αλήθειες. Είναι η βία που στιγματίζει, δυσφημεί, βάζει εμπόδια στο δρόμο.

Μερικά παραδείγματα:

“Αυτοί οι χωρικοί είναι αλήτες που δεν θέλουν να δουλέψουν”.

“Τους δίνουν γη, την πουλάνε, και μετά κάνουν κι άλλες καταλήψεις”.

“Δεν είναι αγρότες, είναι επαγγελματίες υποκινητές”.

“Δεν είναι κίνημα αγροτών, είναι μεταμφιεσμένοι αντάρτες”.

“Δεν θέλουν να δουλέψουν, μόνο να κάνουν φασαρίες”.

“Δεν θέλουν να πιάσουν τσάπα στα χέρια τους. Δεν ξέρουν ούτε με τι μοιάζει το βλαστάρι του καλαμποκιού”.

“Είναι βάρβαροι δολοφόνοι”.

“Είναι οπλισμένοι (;) με τσάπες και δρεπάνια”.

“Είναι βίαιοι εισβολείς, βασανιστές και εκδικητικοί”.

Και τόσα άλλα λόγια, που στόχο έχουν να στρέψουν την κοινωνία ενάντια στους χωρίς γη, παραποιώντας τα γεγονότα, κρύβοντας την πραγματικότητα της υπαίθρου, των καταυλισμών και των εγκαταστάσεων. Τα μ.μ.ε., λόγω της μοχθηρίας κάποιων, των συμφερόντων των αφεντικών τους και την επινοητικότητα άλλων, έχουν συμμετάσχει στη δημιουργία αυτής της βίας, της κρυφής και ύπουλης. Η αλήθεια όμως θα αποκατασταθεί, γιατί υπάρχουν όλο και περισσότεροι δημοσιογράφοι που θέλουν να αποκαλύψουν στις σελίδες των εφημερίδων, στα μικρόφωνα των ραδιοφωνικών σταθμών και στις κάμερες της τηλεόρασης την αλήθεια για την δραματική κατάσταση που γεννά τον αγώνα για τη γη στη Βραζιλία.

Είναι αναγκαίο η κοινωνία να επιβάλλει μια σωστή πληροφόρηση, να αναλύσει τα αίτια του αγώνα και να αποκαλύψει τις προθέσεις που κρύβονται πίσω από τις προκαταλήψεις που κατασκευάζονται ενάντια σε αυτούς που αγωνίζονται για μια δίκαιη κοινωνία.

6.

Κατακτήσεις του αγώνα

Παρά τις δυσκολίες, μέσα σε 12 χρόνια αγώνα το Κίνημα των Χωρίς Γη έχει πετύχει διάφορες κατακτήσεις. Η πρώτη απ' αυτές είναι η δημιουργία ενός κινήματος που σταδιακά απέκτησε εθνικό χαρακτήρα και μετατράπηκε σε σταθερή αναφορά στον αγώνα για την αγροτική μεταρρύθμιση, που αναγνωρίζεται από τις τοπικές και την εθνική κυβέρνηση ως συνομιλητής στις διαπραγματεύσεις για τις απαιτήσεις των ακτημόνων εργατών γης.

Οι μόνιμες εγκαταστάσεις

Άλλη σημαντική νίκη είναι ο μεγάλος αριθμός μόνιμων εγκαταστάσεων που δημιουργήθηκαν. Αν και μικρός σε σχέση με τις τεράστιες ανάγκες και το μέγεθος των κοινωνικών προβλημάτων, ο αριθμός των μόνιμων εγκαταστάσεων, των εκταρίων της γης που κερδήθηκε, των οικογενειών που εγκαταστάθηκαν, είναι σημαντικός, με δεδομένες τις δύσκολες συνθήκες στις οποίες διεξάγεται ο αγώνας και λαμβάνοντας υπ' όψη την απόφαση των κυβερνήσεων να μην προχωρήσουν σε αγροτική μεταρρύθμιση. Σήμερα στη Βραζιλία υπάρχουν 580 μόνιμες εγκαταστάσεις, 5 εκατομμύρια κατακτημένα εκτάρια γης και πάνω από 100 χιλιάδες οικογένειες που εγκαταστάθηκαν.

Μια μόνιμη εγκατάσταση αποτελείται από ένα σύνολο οικογενειών που δουλεύουν σε μια συγκεκριμένη έκταση γης που δόθηκε στους χωρίς γη. Οι μόνιμες εγκαταστάσεις που επιτεύχθηκαν στη Βραζιλία τα τελευταία 12 χρόνια, ήταν αποτέλεσμα μακρόχρονων καταυλισμών και πολλών καταλήψεων γης.

Η γη όπου πραγματοποιούνται οι μόνιμες εγκαταστάσεις είναι συνήθως κάποιο latifundio που απαλλοτριώθηκε και αγοράστηκε από την κυβέρνηση για να αποδοθεί στους αγρότες. Μπορεί να είναι επίσης κάποια κυβερνητική ιδιοκτησία που δόθηκε για τον ίδιο λόγο.

Οι εγκαταστάσεις που οργανώθηκαν χάρη στη δράση του Κινήματος Χωρίς Γη σχεδιάζουν και οργανώνουν την παραγωγή, ώστε να εξασφαλι-

σθεί η επιβίωση των εγκατεστημένων οικογενειών, η οικονομική και κοινωνική πρόοδος των αγροτών που κατέκτησαν γη.

Αυτό δεν είναι εύκολο, γιατί μέχρι στιγμής οι εκτάσεις που δίνονται για εγκαταστάσεις είναι κακής ποιότητας, με δύσκολη πρόσβαση, χωρίς υποδομή ή είναι εξαντλημένες από την κακή χρήση που τους είχε γίνει. Εκτός αυτού, μιας και η κυβέρνηση δεν ενδιαφέρεται πραγματικά για την αγροτική μεταρρύθμιση, παίζει με τους αγρότες και τους εγκαταλείπει στην μοίρα τους. Δεν εγγυάται ούτε υποδομή, ούτε δάνεια, ούτε κατάλληλα μέσα παραγωγής, ούτε τεχνική στήριξη.

Οι δυσκολίες για να καταστούν βιώσιμες οι εγκαταστάσεις απαιτούν έργο ηράκλειο, παρόμοιο με τις αποστολές που αναλάμβανε ο Ηρακλής, ο ήρωας της ελληνικής μυθολογίας. Χάρη στη βοήθεια μη κυβερνητικών οργανώσεων, την αποφασιστικότητα των εργατών και τη συνέχεια του αγώνα για την απόσπαση πόρων από την κυβέρνηση για τις εγκαταστάσεις, αυτές πετυχαίνουν θετικά αποτελέσματα.

Ο πρώτος στόχος είναι η επιτευχθεί η αυτοσυντήρηση, να παράγεται ό,τι είναι απαραίτητο για την διατροφή. Ο δεύτερος είναι η παραγωγή προϊόντων καλής ποιότητας και χωρίς τοξικά για τις πόλεις. Παραγωγή για το εμπόριο, που εξασφαλίζει πόρους για επενδύσεις στην εγκατάσταση και τη βελτίωση της ζωής των μελών της.

Οι μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στις εγκαταστάσεις του Rio Grande do Sul και το Espirito Santo και δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό "Asentamientos" καταγράφουν τα θετικά οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα που ήδη υπάρχουν στις εγκαταστάσεις, και μάλιστα κάτω από αντίξοες συνθήκες.

Κατ' αρχάς, σε μια εγκατάσταση δεν υπάρχει ποτέ πείνα. Η διατροφή εξασφαλίζεται με την ίδια την παραγωγή της εγκατάστασης. Κάθε μέλος της εγκατάστασης είναι και ένας που ξεφεύγει από την μάστιγα της πείνας.

Επειτα, όλες οι εγκαταστάσεις παράγουν πολύ περισσότερο από ό,τι η γη τους παρήγαγε προηγουμένως, όταν βρισκόταν στα χέρια στα χέρια των τοιφλικάδων. Η αύξηση της παραγωγής είναι σημαντική. Μερικές εγκαταστάσεις παράγουν πέντε, έξι, μέχρι και δέκα φορές περισσότερο. Από κοινωνικής άποψης, οι εγκαταστάσεις προηγουμένως έδιναν δουλειά σε πέντε-έξι άτομα, ενώ τώρα σε πενήντα ή και περισσότερες οικογένειες.

Ένα τρίτο σημείο, είναι ότι ο μέσος όρος της παραγωγής στις εγκαταστάσεις ξεπερνά τον αντίστοιχο των κτημάτων που βρίσκονται δίπλα τους. Με άλλα λόγια, παρά τις δυσκολες συνθήκες, οι εγκαταστάσεις παράγουν

περισσότερο από ό,τι τα κτήματα της ίδιας περιοχής. Αυτό θα ήταν μια αρκετή απόδειξη για το ότι τα μέλη τους δεν είναι τεμπέληδες και ότι γνωρίζουν από καλλιέργειες. Ένα κλασσικό παράδειγμα: στο Bage, του Rio Grande do Sul, σε ένα πρώην latifundio με γη κακής ποιότητας και εξαντλημένα, οι εγκαταστάσεις καταλαμβάνουν γύρω στο 5% της γης του δήμου, παράγουν όμως πάνω από το 50% της συνολικής παραγωγής της περιοχής.

Ένα τέταρτο σημείο. Οι έρευνες αποδεικνύουν πως οι επενδύσεις αυξήθηκαν σημαντικά στις περιοχές όπου δημιουργήθηκαν εγκαταστάσεις, κάτι που δείχνει τις συνέπειες της αγροτικής μεταρρύθμισης στην οικονομία αυτών των περιοχών, όπου υπάρχει ανάπτυξη, η οικονομία γίνεται δυναμική, η κατανάλωση αυξάνεται και οι επενδύσεις αποδίδουν.

Γίνεται πολλή συζήτηση για μέλη των εγκαταστάσεων που τις εγκαταλείπουν. Υπάρχουν κατηγορίες ότι πουλάνε τη γη και έπειτα ξεκινούν νέες διεκδικήσεις. Δύο διευκρινίσεις:

Είναι αλήθεια πως υπάρχει κόσμος που εγκαταλείπει τις εγκαταστάσεις, όμως πρόκειται για λίγες περιπτώσεις. Ο FAO, ένας διεθνής οργανισμός του ΟΗΕ, θεωρεί πως σε ανάλογες περιπτώσεις είναι φυσιολογικό ένα ποσοστό 20% ανθρώπων που για διάφορους λόγους (αδυναμία παραγωγής, ασθένειες, αναζήτηση άλλων ευκαιριών) εγκαταλείπουν τις εγκαταστάσεις. Αυτό το ποσοστό στη Βραζιλία είναι μικρότερο από 15%.

Όσοι εγκαταλείπουν τους κλήρους τους στις εγκαταστάσεις, δεν μπορούν να τους πουλήσουν ή να απαιτήσουν να τους δοθεί άλλοι. Αυτή είναι μια εσωτερική απόφαση του Κινήματος των Χωρίς Γη. Πολλές φορές, σε διάφορα σημεία της χώρας, οι χωρίς γη βρίσκονται αντιμέτωποι με κυβερνητικούς οργανισμούς οι οποίοι επιδιώκουν να εγκαταστήσουν ανθρώπους που δεν χρειάζονται γη στους εγκατελειμένους κλήρους. Αυτό που συμβαίνει συνήθως σε αυτές τις περιπτώσεις είναι οι συγκεκριμένοι κλήροι, που εγκαταλείφθηκαν σε αναζήτηση άλλων επιλογών, να δίνονται σε άλλους χωρίς γη.

Μπορούμε να σκεφτούμε τι θα σήμαινε για τη χώρα η εφαρμογή μιας μαζικής αγροτικής μεταρρύθμισης, που θα έδινε στους μικροκαλλιεργητές τις τεράστιες εκτάσεις γης που σήμερα παραμένουν ανεκμετάλλευτες στα χέρια λίγων.

Πιστώσεις

Ο αγώνας του Κινήματος των Χωρίς Γη ανάγκασε την κυβέρνηση να δημιουργήσει ένα ειδικό δάνειο για τις εγκαταστάσεις, που ορίζεται από

το PROCERA (Ειδικό Πρόγραμμα Πιστώσεων για την Αγροτική Μεταρρύθμιση). Η επίδοση αυτού του δανείου απαιτεί γραφειοκρατικές διαδικασίες και επιτυγχάνεται μετά από πολύ καιρό. Πρόκειται όμως για δανεισμό με μεγάλες περιόδους αποπληρωμής, που προορίζεται για επενδύσεις, υποδομή, βασικά εργαλεία και συμβάλει στη βελτίωση της ζωής των μελών των εγκαταστάσεων, στα πρώτα τους χρόνια στην κατακτημένη γη.

Η αγροτική συνεργασία

Το Κίνημα των Χωρίς Γη υποστηρίζει τις συνεταιριστικές μορφές παραγωγής και χρήσης της γης στις εγκαταστάσεις. Υπάρχει η βασική αρχή του σεβασμού στους τρόπους που επιλέγει το κάθε μέλος τους. Η πλειοψηφία, βέβαια, επιλέγει την οικογενειακή παραγωγή σε ξεχωριστούς κλήρους. Τα προβλήματά τους είναι περισσότερα και δυσκολεύονται να πραγματοποιήσουν επενδύσεις. Η συλλογική προσπάθεια εξασφαλίζει την επιβίωση στις οικογένειες που την επιλέγουν.

Ο αριθμός αυτών που διαλέγουν το δρόμο της συνεργασίας αυξάνεται καθημερινά, κύρια για την αγορά εξοπλισμού, σπόρων, μεταφορικών μέσων, εμπορευμάτων κλπ. Η ύπαρξη ξεχωριστών κλήρων συνεχίζεται, η παραγωγή παραμένει βασικά οικογενειακή και η συνεργασία αφορά τη συλλογική χρήση των μέσων παραγωγής, κάτι που αποτελεί μια μορφή αγροτικού συνεταιρισμού.

Είναι ήδη μεγάλος ο αριθμός των μελών των εγκαταστάσεων που πραγματοποιούν συλλογικά ολόκληρο τον κύκλο της παραγωγής, μέσα από ενώσεις ή συνεταιρισμούς. Υπάρχει κοινός σχεδιασμός της παραγωγής, καταμερισμός των εργασιών και διανομή της παραγωγής ανάλογα με τον χρόνο εργασίας, τις επενδύσεις ή άλλα κριτήρια που ορίζει η κάθε ένωση ή συνεταιρισμός.

Αυτή η μορφή παραγωγής διευκολύνει επενδύσεις μεγαλύτερης εμβέλειας και επιπλέον επιτυγχάνεται η μείωση του κόστους. Επιπλέον, είναι εφικτή ταυτόχρονα η εξειδίκευση και η ποικιλία στην παραγωγή, κάτι που στις μικρές ιδιοκτησίες είναι σχεδόν αδύνατον. Η εξειδίκευση γίνεται από ομάδες εργασίες που ασχολούνται με συγκεκριμένους τομείς, ενώ η ποικιλία αφορά το σύνολο του συνεταιρισμού, που παράγει έτσι διαφορετικά προϊόντα, κάτι που αποτελεί εξασφάλιση απέναντι σε μια κακή σοδειά ή την κρίση στην τιμή κάποιου προϊόντος.

Το σύνολο των ενώσεων και των συνεταιρισμών συγκροτούν, σε κάθε πολιτεία, τον Κεντρικό Συνεταιρισμό των Εγκαταστάσεων. Στόχος είναι η

οργάνωση μιας εθνικής Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών Εγκαταστάσεων, που θα εγγυάται τη στήριξη των μελών της και θα διαπραγματεύεται από ισχυρότερη θέση τους αναγκαίους πόρους.

Ανεξάρτητα από τις ενώσεις, τους συνεταιρισμούς ή την οικογενειακή παραγωγή, οι εγκαταστάσεις οργανώνονται ως κοινότητες ανθρώπων που ζουν μαζί, κάνουν τις γιορτές τους κτλ, ως ένας πυρήνας του Κινήματος των Χωρίς Γη που συνεχίζει να αγωνίζεται για την αγροτική μεταρρύθμιση.

Εκπαίδευση

Η παρακολούθηση σχολικών τάξεων είναι πολύ περιορισμένη στους χωρίς γη. Η πρόσβαση σε σχολείο είναι πάντοτε πολύ δύσκολη και η εκπαιδευτική μέθοδος, όπως και το περιεχόμενο της διδασκαλίας, αποδιώχνουν από τα σχολεία τα παιδιά των φτωχών χωρικών.

Στο Κίνημα των Χωρίς Γη υπάρχει μια αυξανόμενη συνειδητοποίηση της στρατηγικής σημασίας της εκπαίδευσης στον αγώνα για την αγροτική μεταρρύθμιση, για την βιωσιμότητα των εγκαταστάσεων, για τη δημιουργία νέων τρόπων συμβίωσης, για την ικανότητα άσκησης των δικαιωμάτων των πολιτών και τη δημοκρατική συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας και στον αγώνα για ένα νέο άνθρωπο και μια νέα κοινωνία, δημοκρατική και σοσιαλιστική.

Οι φτωχοί συνειδητοποιούν πως τους έχουν κλέψει τη γη και την εκπαίδευση. *“Οι ίδιοι που μας έκλεψαν τη γη, μας πέταξαν έξω από τα σχολεία”*. Ο αναλφαβητισμός που χαρακτηρίζει την πλειοψηφία των χωρίς γη δεν οφείλεται σε μια δική τους αδιαφορία για τα σχολεία. Είναι αποτέλεσμα της υπεξαίρεσης ενός θεμελιώδους δικαιώματος, του να γνωρίζεις να γράφεις, να διαβάζεις, να μετράς, γνώσεις που αποτελούν έναν ακόμα τρόπο για την υπεράσπιση των συλλογικών συμφερόντων.

Επιδιώκεται λοιπόν η κατάληψη ενός άλλου latifundio: αυτού της γνώσης. Όπως το latifundio της γης, και το αντίστοιχο της γνώσης είναι τεράστιο, συγκεντρωμένο στα χέρια λίγων και αναξιοποίητο όσων αφορά τα συμφέροντα της κοινωνίας. Πρέπει να κοπούν τα συρματοπλέγματα που περιχαράκωνουν την γνώση, ώστε να την χρησιμοποιούν οι μάζες, να την κάνουν παραγωγική και να την μετατρέψουν σε εργαλείο για την επίτευξη πιο αξιοπρεπών και χαρούμενων τρόπων ζωής.

Αυτή η εκπαιδευτική προσπάθεια ξεκινά με τον αγώνα για σχολεία για όλα τα παιδιά, με την αναζήτηση μιας νέας μορφής εκπαίδευσης, κατάλληλης για τους χωρίς γη, τα μέλη των εγκαταστάσεων και τους μικροκαλλιερ-

γητές, τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών με τους ίδιους στόχους, την οργάνωση των κοινοτήτων ώστε να υιοθετήσουν την υπόθεση της εκπαίδευσης ως δική τους, τον αγώνα ώστε οι πολιτικές εξουσίες -δημοτικές, πολιτειακές και ομοσπονδιακές- να εκπληρώσουν τις συνταγματικές τους υποχρεώσεις αναφορικά με την εκπαίδευση.

Ένα άλλο τμήμα αυτής της προσπάθειας είναι η μόρφωση των ενήλικων αναλφάβητων, ώστε αυτοί να μάθουν να διαβάζουν και να υπολογίζουν, να διαβάζουν και να υπολογίζουν επίσης τον κόσμο της οικονομίας, της εκμετάλλευσης και της παραγωγής. Υπάρχει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα βασισμένο στη μέθοδο του Paulo Freire, το οποίο εφαρμόζεται σε ορισμένες εγκαταστάσεις του Κινήματος των Χωρίς Γη. Επιπλέον, γίνεται μια προσπάθεια ώστε να επιστρέψουν στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση νέοι που την είχαν για χρόνια εγκαταλείψει.

Η τεχνική εκπαίδευση, μέσα από σεμινάρια, εργαστήρια, εκπαίδευση πάνω στην παραγωγή, επισκέψεις τεχνικών, συστηματικές μελέτες στους καταυλισμούς και τις εγκαταστάσεις, είναι μια ακόμη από τις προσπάθειες που καταβάλει το Κίνημα των Χωρίς Γη στον τομέα της εκπαίδευσης, στοχεύοντας στην κατάκτηση των αναγκαίων για μια νέα γεωργία γνώσεων.

Υπάρχει επίσης μια οργανωτική/πολιτική εκπαίδευση, που στοχεύει στο να γίνει κατανοητή η βραζιλιάνικη πραγματικότητα, οι τρόποι δράσης για να γίνει πιο δίκαιη, οι τρόποι με τους οποίους η εργατική τάξη μπορεί να ασκήσει τα πολιτικά της δικαιώματα, να διεκδικήσει, να οργανώσει τα δικαιώματα και τους χώρους της. Γνώση για την αλλαγή. Να ξεπεραστεί η αφέλεια που μας είχε επιβληθεί για δεκαετίες, η άγνοια των μηχανισμών της κυριαρχίας και της εκμετάλλευσης που μας βυθίζουν στην εξαθλίωση και τον θάνατο.

Αυτές είναι μερικές από τις κατακτήσεις που πετυχαίνονται με τον αγώνα για την ανακατανομή της γης. Όπως λέει ο ποιητής: *να ζεις είναι να αγωνίζεσαι.*

7.

Η ανάπτυξη της γεωργίας και η αγροτική μεταρρύθμιση

Τις τελευταίες δεκαετίες, η γεωργία στη Βραζιλία γνώρισε μια διαδικασία εκσυγχρονισμού, κυρίως στις νότιες και νοτιοανατολικές περιοχές, ειδικά σε τομείς που αφορούν τις εξαγωγές και την αγροτική βιομηχανία. Αυτή η διαδικασία είχε τις εξής συνέπειες:

- Ένταση της εκμηχανισμένης παραγωγής σε όλες τις αγροτικές ασχολίες.
- Χρήση βιομηχανικών ουσιών, όπως χημικών λιπασμάτων, τοξικών, φυτοφαρμάκων, κλπ.
- Επέκταση της χρήσης πιστώσεων, τόσο για χρηματοδοτήσεις όσο και για επενδύσεις.
- Επέκταση της μονοκαλλιέργειας, με στόχο το εξωτερικό εμπόριο (σόγια, ζαχαροκάλαμο, πορτοκάλια, καφές, καπνός).
- Ανάπτυξη της αγροτικής βιομηχανίας για το εσωτερικό εμπόριο, ειδικά στους τομείς της πτηνοτροφίας, της εκτροφής γουρουνιών, της παρασκευής χυμών φρούτων, κλπ.
- Παραγωγή βελτιωμένων σπόρων, βλαστών και ζωικών γονιδίων με την ανάπτυξη της γενετικής από τις μεγάλες εταιρείες.
- Επέκταση των ομογενών καλλιέργειών ευκαλύπτου, ακακίας, πεύκων κλπ με στόχο την βιομηχανική εκμετάλλευση.
- Άλογη εκμετάλλευση φυσικών πόρων, με καταστροφή των εδαφών και του φυσικού περιβάλλοντος.
- Χρήση της πληροφορικής στη γεωργία.

Αυτή η ανάπτυξη, βασισμένη κύρια στη μεγάλη ιδιοκτησία, διατήρησε και αύξησε τη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας της γης. Αυτό το μοντέλο της ανάπτυξης του καπιταλισμού στη γεωργία ενίσχυσε και ενέτεινε τις κοινωνικές και περιφερειακές ανισότητες, καθώς και την άνιση ανάπτυξη των διαφορετικών μεθόδων καλλιέργειας. Από την άλλη, ήταν εξαιρετικά επι-

λεκτικό, ευνοώντας μόνο μια μειοψηφία μεγαλοϊδιοκτητών και περιθωριοποιώντας ακόμα περισσότερο μεγάλα τμήματα του πληθυσμού της υπαίθρου.

Είναι ακόμα αναγκαία η αγροτική μεταρρύθμιση;

Απέναντι σε αυτή τη διαδικασία εκσυγχρονισμού, πολλοί αναλυτές άρχισαν να υποστηρίζουν πως δεν είναι πλέον αναγκαία η αγροτική μεταρρύθμιση, αφού η συγκεντρωμένη ιδιοκτησία, ο καπιταλισμός, αναπτύσσεται και η αγροτική παραγωγή αυξάνεται.

Στην πράξη, η αγροτική μεταρρύθμιση δεν είναι αναγκαία για τα συμφέροντα της βιομηχανικό-εμπορικής και αγροτικής αστικής τάξης, που βλέπει την γεωργία μόνο ως κερδοσκοπία. Γι' αυτούς, στη Βραζιλία δεν υπάρχει αγροτικό πρόβλημα.

Γιατί λοιπόν συνεχίζεται ο αγώνας για την αγροτική μεταρρύθμιση, αφού η γεωργία αναπτύσσεται; Γιατί η εργατική τάξη στην ύπαιθρο και τις πόλεις συνεχίζει να ζητάει αγροτική μεταρρύθμιση; Γιατί για τους εργάτες, γενικά, συνεχίζει να υπάρχει αγροτικό πρόβλημα; Το αγροτικό πρόβλημα ξεπροβάλλει από τα ακόλουθα στοιχεία:

Η εθνική αγροτική παραγωγή δημητριακών και όσπριων είναι περίπου 65 εκατομμύρια τόνοι, με άλλα λόγια 500 κιλά για κάθε κάτοικο τον χρόνο. Ένα πολύ μικρό κατά κεφαλή ποσοστό, σε σύγκριση με άλλες χώρες, ακόμα και μη-ανεπτυγμένες, όπου η ετήσια παραγωγή ξεπερνά τον ένα τόνο ανά άτομο. Ύστερα, υπάρχει πρόβλημα απόδοσης των καλλιεργειών ανάλογα με την εργατική δύναμη, στο βαθμό που οι ίδιες εκτάσεις, με τον ίδιο εργατικό μόχθο, θα μπορούσαν να παράγουν πολύ περισσότερο.

Η μη αξιοποίηση μεγάλων εκτάσεων. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, στα latifundios οι αναξιοποίητες περιοχές φτάνουν το 80% της συνολικής τους έκτασης. Με άλλα λόγια, οι τσιφλικάδες χρησιμοποιούν τη γη για κερδοσκοπία, ως επένδυση και αποθήκευση κεφαλαίων και όχι για αγροτική παραγωγή.

Ο τρόπος χρήσης της γης. Από τα 600 εκατομμύρια εκτάρια γης που είναι χαρακτηρισμένη ως ατομική ιδιοκτησία, μόνο τα 65, δηλαδή λίγο περισσότερο από το 10%, χρησιμοποιούνται για καλλιέργειες. Τα υπόλοιπα προορίζεται για βοσκή ή είναι εγκατελειμμένα. Η Βραζιλία είναι μια από τις χώρες με το γονιμότερο και καταλλήλότερο για καλλιέργειες έδαφος. Οι τσιφλικάδες όμως δεν ενδιαφέρονται για την γεωργία, εμποδίζοντας την ανάπτυξη ενός τεράστιου παραγωγικού δυναμικού.

Η παραγωγή τροφίμων. Η βραζιλιάνικη γεωργία, προσαρμοσμένη στα συμφέροντα κεντρικών χωρών, είναι προσανατολισμένη κύρια στις εξαγωγές: σόγια, πορτοκάλια, καφές, βαμβάκι, καπνός, κακάο και βοοειδή. Ο πληθυσμός υποσιτίζεται. Πρέπει να αλλάξουν οι στόχοι της παραγωγής, δίνοντας προτεραιότητα στην εσωτερική αγορά και την διατροφή του πληθυσμού της Βραζιλίας. Η πλειοψηφία της παραγωγής τροφίμων προέρχεται από τις μικρές και μεσαίες ιδιοκτησίες, αντίθετα οι μονοκαλλιέργειες είναι συγκεντρωμένες στις μεγάλες ιδιοκτησίες.

Ο υποσιτισμός του 65% του πληθυσμού μιας χώρας όπως η Βραζιλία, με τεράστιες αγροτικές δυνατότητες, αποτελεί ένα μεγάλο οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα, που προκαλεί κοινωνικές συνέπειες οι οποίες οξύνονται από γενιά σε γενιά.

Η εγκατάλειψη της υπαίθρου. Σύμφωνα με το IGBE (Βραζιλιάνικο Ινστιτούτο Γεωγραφίας και Στατιστικής), την περίοδο 1970-1990, μετανάστευσαν από την ύπαιθρο στις πόλεις της Βραζιλίας 30 εκατομμύρια άτομα. Είναι το μεγαλύτερο μεταναστευτικό κύμα σε χρονικό διάστημα δύο δεκαετιών στην ιστορία της ανθρωπότητας. Αυτό το κοινωνικό πρόβλημα είναι συνέπεια του μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης που ακολουθήθηκε, αποκλείοντας από την εργασία, την επιβίωση και την ανάπτυξη χιλιάδες ανθρώπους της υπαίθρου. Οι τελευταίοι, περιθωριοποιημένοι, δεν είχαν άλλη διέξοδο από το να μεταναστεύσουν προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Οι βραζιλιάνικες μεγαλουπόλεις αυξάνονται δημογραφικά με τρόπο ανησυχητικό. Τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα που προκύπτουν πολλαπλασιάζονται. Είναι αδύνατον, κάτω από αυτές τις συνθήκες, να επιλυθούν στις πόλεις τα μεγάλα προβλήματα της κατοικίας, της εκπαίδευσης, της υγείας, των συγκοινωνιών και πάνω απ' όλα της ανεργίας. Έτσι, επιδεινώνονται και άλλα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία περιθωριοποιούν όσους ζουν στις περιφέρειες των μεγαλουπόλεων. Αυτά τα προβλήματα είναι άμεσα συνδεδεμένα με την αγροτική μεταρρύθμιση.

Τα δικαιώματα των πολιτών. Η οικονομική εξουσία στην ύπαιθρο συγκεντρώνεται στα χέρια μιας μειοψηφίας, η οποία περιθωριοποιεί ολοκληρωτικά όσους εργάτες γης παραμένουν ακόμα στην ύπαιθρο. Από τα 6 εκατομμύρια αγροτών που δουλεύουν ως μεροκαματιάρηδες, το 80% δεν έχουν σύμβαση ούτε ασφάλιση. Τους αρνούνται τα εργασιακά τους δικαιώματα, το 65% πληρώνεται τον κατώτερο μισθό και είναι συχνές οι καταγγελίες για κακομεταχείριση. Τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα των πολιτών της Βραζιλίας δεν έχουν φτάσει στην ύπαιθρο. Και δύσκολα

θα φτάσουν, όσο η οικονομική και πολιτική εξουσία θα βρίσκεται συγκεντρωμένη στα χέρια μισής ντουζίνας ιδιοκτητών γης, που χρησιμοποιούν τις ιδιοκτησίες τους ως πηγή εξουσίας και κυριαρχίας πάνω σε χιλιάδες εργάτες.

Όλες αυτές οι παράμετροι συνθέτουν για την εργατική τάξη το αγροτικό πρόβλημα, το οποίο θα λυθεί μόνο με την πραγματοποίηση αγροτικής μεταρρύθμισης.

Ένα νέο τεχνολογικό μοντέλο

Η πραγματοποίηση μιας αγροτικής μεταρρύθμισης που θα αποσκοπεί στα συμφέροντα των εργατών, πρέπει να περιέχει και ένα νέο μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης, που θα καταργεί τα χαρακτηριστικά του σημερινού.

Είναι αναγκαίο να υιοθετηθούν νέες αγροτικές τεχνικές, κατάλληλες για τη γη, το κλίμα και την κουλτούρα της Βραζιλίας. Αγροτικές τεχνικές κατάλληλες για τη μικρή παραγωγή, που θα επιτρέπουν τη συντήρηση του εδάφους, σε ισορροπία με το περιβάλλον, που θα αυξάνουν τη φυσική παραγωγικότητα της γης και της δουλειάς με το χέρι.

Ήδη υπάρχουν διάφορα κέντρα εναλλακτικών μελετών, που αναπτύσσουν νέες τεχνικές, οι οποίες θα μπορούσαν να εξαπλωθούν μαζικά, αν η κυβέρνηση αντιλαμβανόταν την αναγκαιότητα της εφαρμογής τους.

Είναι προφανές πως η εφαρμογή ενός νέου τεχνολογικού μοντέλου στη Βραζιλία θα έθιγε ισχυρά συμφέροντα, ειδικά εκείνα των πολυεθνικών εταιρειών που παρασκευάζουν τα τοξικά παρασκευάσματα για την ύπαιθρο, ζιζανιοκτόνα, φυτοφάρμακα και μυκητοκτόνα που κύριο στόχο έχουν την κτηνοτροφία. Επίσης θα θίγονταν τα συμφέροντα των βιομηχανιών παραγωγής αγροτικών μηχανημάτων που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα μας. Από την άλλη μεριά, θα δημιουργούσε ζήτηση για άλλα προϊόντα, κατάλληλα για τις αναγκαιότητες και την πραγματικότητα της Βραζιλίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δομή της ιδιοκτησίας γης στη Βραζιλία

Μέγεθος (σε εκτάρια)	Αριθμός κτημάτων	Ποσοστό (%)	Συνολική έκταση (σε εκτάρια)	Ποσοστό (%)
0-20	3.903.998	67	21.375.542	6
20-100	1.348.267	22	56.359.506	15
100-1000	518.618	8	131.893.557	35
>1000	50.105	1	164.684.300	44
Σύνολο	5.820.988	100	372.988.905	100

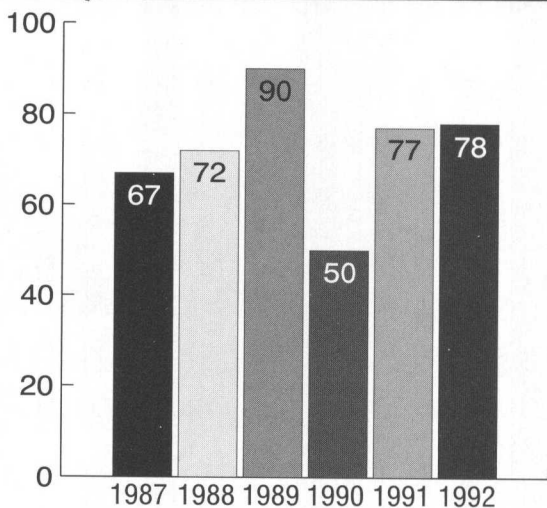
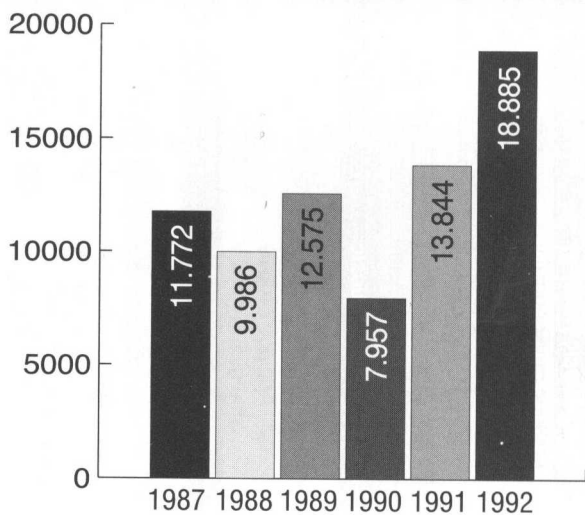
Συγκρούσεις για τη γη, ανά περιοχή, το 1991

	Συμπλοκές	Δολοφονίες	Απειλές	Απόπειρες δολοφονιών
ΒΟΡΡΑΣ	104	17	102	42
ΒΟΡΕΙΑΝΑΤΟΛΙΚΑ	157	23	129	26
ΚΕΝΤΡΟ - ΔΥΣΗ	38	2	4	3
ΝΟΤΙΑΝΑΤΟΛΙΚΑ	24	2	9	6
ΝΟΤΟΣ	60	6	9	19
Σύνολο	383	50	253	96

Δολοφονίες και φυλακίσεις εργατών γης στη Βραζιλία (1990-'92)

Πολιτείες	ΔΟΛΟΦΟΝΙΕΣ αγροτών			ΦΥΛΑΚΙΣΕΙΣ συνδικαλιστών του MST		
	1990	1991	1992	1990	1991	1992
Acre	2	-	1	-	-	-
Alagoas	1	-	1	-	-	-
Amazonas	1	1	-	-	-	-
Bahia	11	8	1	3	2	6
Cearà	1	-	-	2	-	-
Espírito Santo	1	-	1	5	10	5
Goiàs	1	1	-	-	-	2
Maranhão	8	6	7	8	2	7
Minas Gerais	3	2	3	15	-	-
Mato Grosso	9	1	1	-	-	-
M. Grosso do Sul	2	2	-	12	62	-
Parà	20	16	9	-	7	-
Paraíba	1	1	4	-	-	-
Paraná	2	4	3	1	4	-
Pernambuco	2	1	1	4	-	-
Piauí	1	1	1	4	-	-
Rio de Janeiro	6	-	-	-	-	-
Rio Grande Norte	1	2	-	5	-	5
Rio Grande do Sul	-	1	1	4	11	-
Rondônia	2	1	1	-	-	4
Santa Catarina	-	1	-	7	11	7
São Paulo	1	-	-	-	-	9
Sergipe	-	-	1	-	-	-
Tocantins	2	1	1	-	-	-
Σύνολο	76	50	42	55	59	112

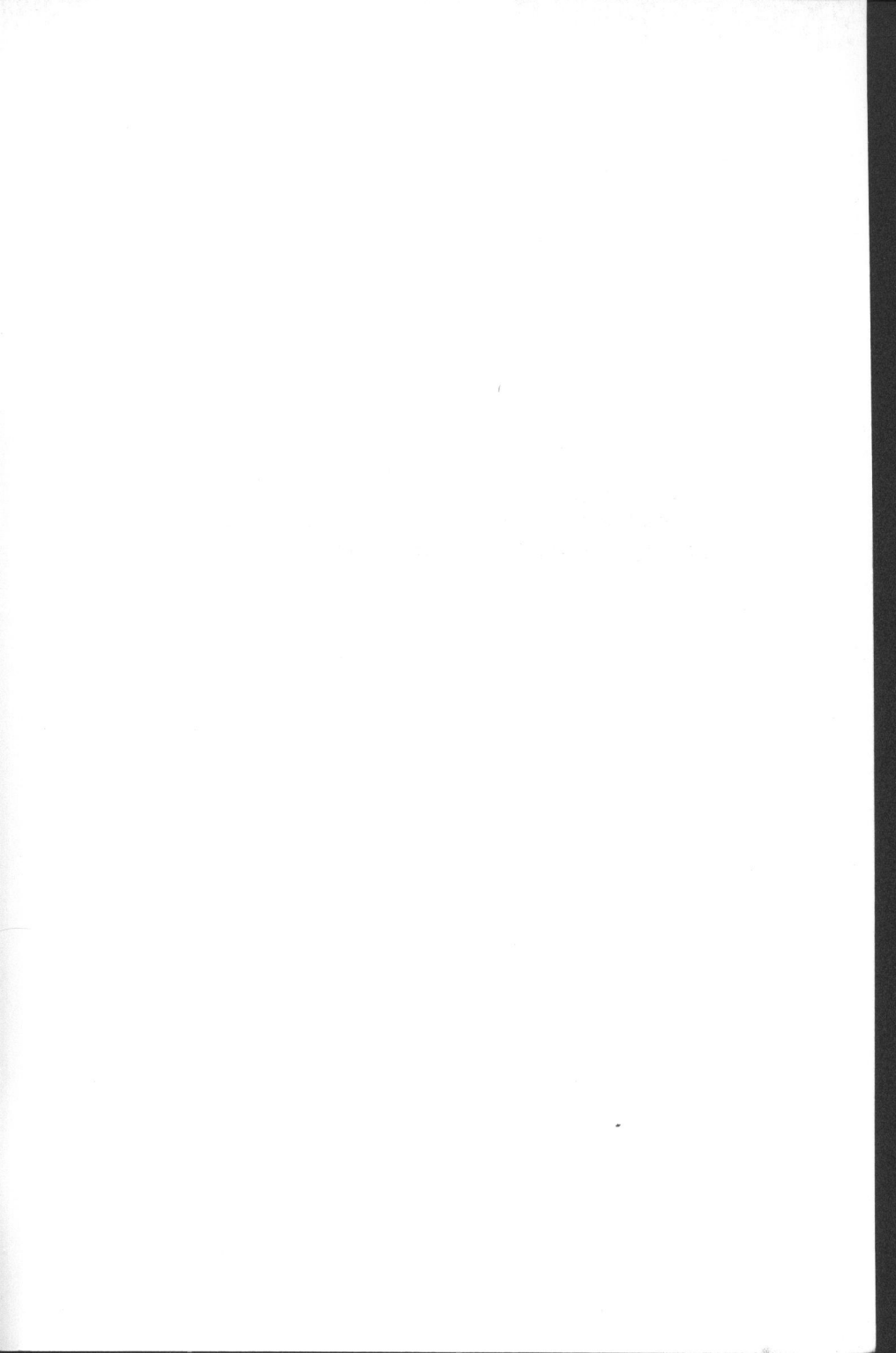
Συγκρούσεις στην ύπαιθρο						
	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Συγκρούσεις για τη γη						
Αριθμός συγκρούσεων	636	643	582	621	500	401
Δολοφονίες	125	105	109	93	56	75
Αριθμός ατόμων που αναμείχθηκαν	405.456	594.448	667.177	403.733	192.533	191.550
Διεκδικούμενες εκτάσεις (εκτάρια)	9.557.902	12.615.947	17.633.879	19.973.897	14.480.254	13.835.756
Εργατικές συγκρούσεις						
Αριθμός συγκρούσεων	76	95	109	59	66	47
Δολοφονίες	14	17	24	9	9	4
Αριθμός ατόμων που αναμείχθηκαν	159.185	203.521	317.406	283.780	343.980	366.069
Σύνολο Συγκρούσεων						
Αριθμός συγκρούσεων	712	729	691	680	596	448
Δολοφονίες	139	122	133	102	62	79
Αριθμός ατόμων που αναμείχθηκαν	564.641	797.969	984.583	687.513	536.513	557.619
Διεκδικούμενες εκτάσεις (εκτάρια)	9.557.902	12.615.947	17.633.879	19.973.897	14.480.254	13.835.756
						7.037.722

Καταλήψεις γης: Αριθμός νέων καταλήψεων**Καταλήψεις γης: Αριθμός οικογενειών που συμμετείχαν**

“Ο αγώνας για τη γη στη Βραζιλία”
φιλμογραφήθηκε στο ΙΧΝΟΣ (Ζαΐμη 30, τηλ.: 01-82.28.258),
εκτυπώθηκε και βιβλιοδετήθηκε στο τυπογραφείο **ΜΟΪΤΑΚΗ**
για λογαριασμό της εβδομαδιαίας αναρχικής εφημερίδας **Α1Φ4**

Αυτό το βιβλίο αποτελεί παρουσίαση του αγώνα του MST, του Κινήματος των Χωρίς Γη της Βραζιλίας, γραμμένο από δύο μέλη του, τον João Pedro Stedile και τον Frei Sergio. Ταυτόχρονα είναι μια παρουσίαση του αγώνα για τη γη στη χώρα, των παραμέτρων και της ιστορίας του (...).

Μια τέτοια έκδοση είναι απαραίτητη για να γίνει κατανοητή η πραγματικότητα αυτού του αγώνα, να εκτιμηθούν τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία του (...). Εκτός αυτού, η κατανόηση της συνθετότητας ενός αγώνα νέου τύπου όπως αυτός του MST, μπορεί να χρησιμεύσει και στην κατανόηση της εποχής μας. Και φυσικά η δημοσιοποίηση του αγώνα του MST αποτελεί τμήμα της αλληλεγγύης προς τους αγωνιζόμενους αγρότες, τις καταλήψεις γης και τα συλλογικά κοινωνικά και οικονομικά επιχειρήματα που μέσα σε φοβερά αντίξοες συνθήκες δημιουργούνται σήμερα στη Βραζιλία.

